

MATERIÁLIE

Dílčí výsledky záchranného archeologického výzkumu v Neplachovicích (okr. Opava)¹

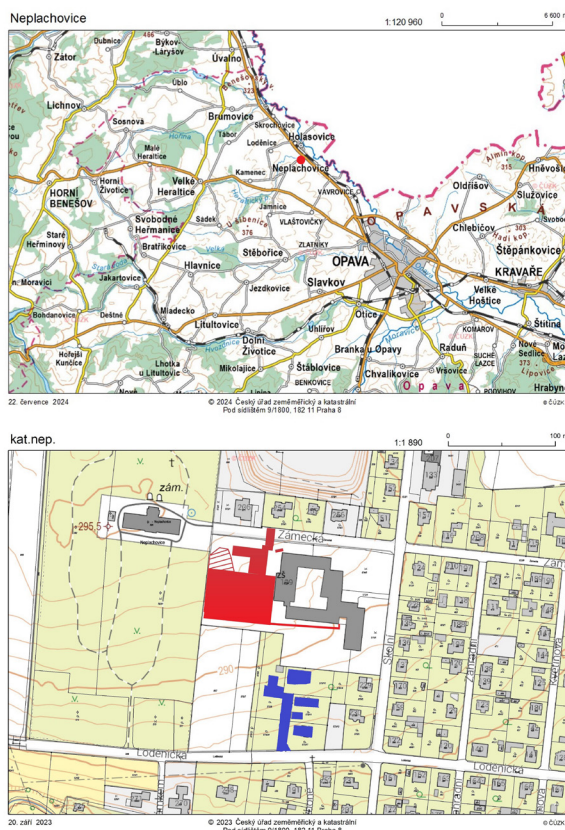
DOI 10.69108/cszm-b.2024.1-2.09

Abstract

The article deals with selected results of the rescue archaeological research in the village of Neplachovice (Opava district). The research uncovered a part of a multicultural site, including settlement and burial activities. Chronologically, these activities belong mainly to the Upper Silesian Lengyel group and the Lusatian urnfield culture.

Keywords: Neplachovice, archaeology, rescue excavation, Lengyel culture, Lusatian culture, settlement, burials

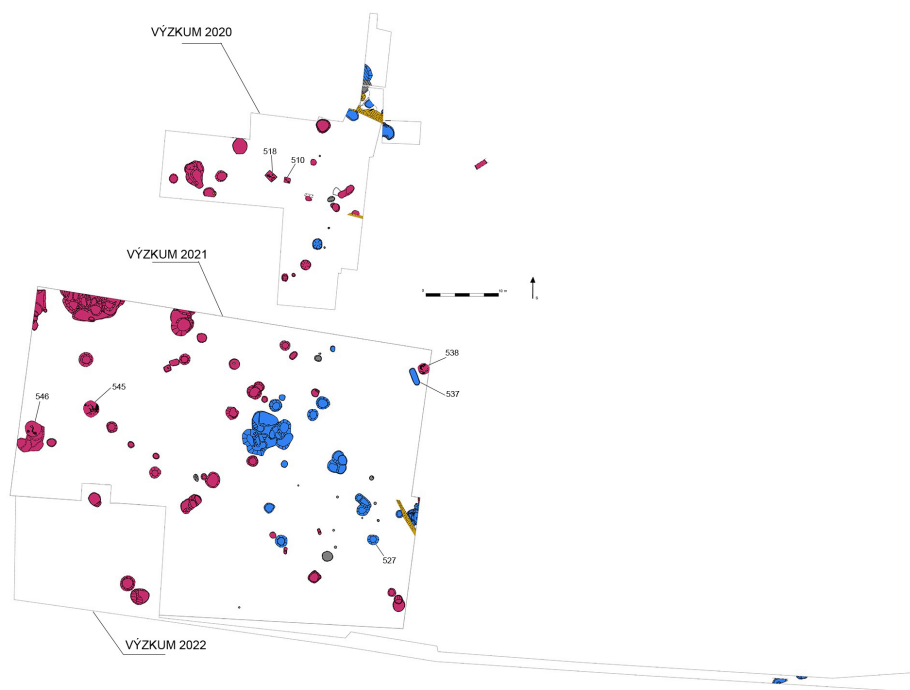
V letech 2020 až 2022 probíhala na území obce Neplachovice (okres Opava) série tří záchranných archeologických výzkumů, vyvolaných stavbou nové mateřské školky a následnou rekonstrukcí školního hřiště a prostoru za ním. Výzkumy provádělo Oddělení archeologie Slezského zemského muzea (dále SZM). Zkoumaná plocha na parcelách 574/12, 574/1, 823/2 [obr. 1 a 2] se nachází téměř na vrcholku malého návrší (290–300 m. n. m.) na trati Holasovická pole mezi budovou zámku a školy nedaletko Heraltického potoka, který teče asi 300 m jižně od uvedeného návrší.



Obr. 1: Nahoře – červená tečka, pozice lokality v rámci Opavska. Dole – zkoumaná (červeně) a sledovaná (červená šrafa) plocha, dříve zkoumané plochy (modře) na katastrální mapě. Český úřad zeměměřický a katastrální.

¹ Předložený článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595). This article was financially supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic by institutional financing of long-term conceptual development of the research institution (the Silesian Museum, MK000100595).

Druhou nejbližší vodotečí je pak potok Lipinka, tekoucí cca 350 m severně od vytyčené plochy. Zkoumaná lokalita je situována zhruba 700 m severně od řeky Opavy, do jejíhož povodí oba potoky spadají.²



Obr. 2: Celkový plán zkoumané plochy. Modře – objekty KLPP; červeně – objekty HLS; šedě – chronologicky neurčitelné objekty.
Autor T. Petr, zpracoval O. Klápa.

Historie poznání lokality

Nálezy různého stáří jsou známy z mnoha míst katastru obce a časově pokrývají dlouhé období od neolitu (6. tisíciletí př. n. l.) až po středověk. Na území Neplachovic leží nejméně dvě významné pravěké a protohistorické archeologické lokality. První významnou polykulturní lokalitu, která by měla být zmíněna, je tzv. Hrabalův kopec ve východní části katastru obce zasahující též na území obce Vlašovičky. Hrubé obrysy lokality jsou vymezeny přibližně silnicí č. 11 na katastru Neplachovic-Zadků na jihu, Heraltickým potokem na západě a severu a na východě zhruba ulicí Jarkovická na území obce Vlašovičky. Lokalita byla identifikována při přestavbě silnice Opava – Krnov v údolí mezi tzv. Hrabalovým kopcem (trať Široké pole) a Neplachovicemi, kdy byly nalezeny zahloubené objekty kultury s lineární keramikou a také

² Článek představuje předběžné shrnutí nejdůležitějších objevů ze záchranných výzkumů SZM. Podrobné rozbor zkoumaných situací a taktéž artefaktů a ekofaktů bude rozpracován v monografii, jejíž vydání plánuje Oddělení archeologie SZM na rok 2028.

kostrový pohřeb v sídlištní jámě kultury nálevkovitých pohárů.³ Z prostoru jižně od silnice Opava – Krnov z první pravobřežní terasy Heraltického potoka (tedy na úpatí Hrabalova kopce) pocházejí nálezy ze sběrů datovatelné do neolitu, lengyelské kultury, laténu či przeworské kultury.⁴ Intenzivně byla oblast osídlena zvláště v závěru doby bronzové s přesahem do rané doby železné kulturou lužických popelnicových polí.⁵ Na sídliště navazují dva pohřební areály kultury lužických popelnicových polí na severovýchodě území obce Vávrovic a na jihovýchodě na katastru Vlašoviček.⁶ Druhá významná polykulturní lokalita se nachází na levém břehu Heraltického potoka a její hranice zatím nejsou zcela jasné. Keramické zlomky rámcově zařazené do eneolitu a doby bronzové pocházejí z parcely č. 819/5 a 819/7 (prostor mezi východním okrajem ulic Loděnická a Za Humny).⁷ V blízkosti současně zkoumané plochy byly prováděny archeologické výzkumy při stavbě infrastruktury a nových rodinných domů na ulici Krátké, která se nachází jižně cca 250–300 m v mírném svahu pod zkoumanou plochou. Při uvedených výkumech byly objeveny sídlištní zahhloubené objekty datované do pozdní doby bronzové a také do doby římské.⁸ Podle nejnovějšího rozboru materiálu z daného území zde bylo rozpoznáno osídlení z přelomu pozdní doby halštatské a raného laténu (HD₃ – LTA).⁹ Kromě pravěkých a protohistorických nálezů je na katastru obce registrováno středověké osídlení, a to v prostoru přemostění Heraltického potoka a silnice č. 57, odkud jsou nejstarší nálezy datovány do 10. – 11. století, či z prostoru 500 m severovýchodně od kostela sv. Jana Křtitele s keramikou datovanou do 11. a 12. století. Z průběhu přestavby silnice Opava – Krnov jsou zmínky o jámě s materiálem datovaným do 9. století.¹⁰ Z prostoru jižně od silnice Opava – Krnov, z první pravobřežní terasy Heraltického potoka pocházejí nálezy mladohradištní keramiky (11. – 12. století).¹¹ V roce 2016 byla v rámci výstavby rodinného domu na parcele č. 926 zkoumána zahhloubená jáma s obsahem materiálu z 10. a 11. století.¹²

V období středověku a novověku byl prostor zkoumané plochy využíván jako pole (na což odkazuje i pomístní název Holasovická pole). V letech 1837–1840 pak byl v těsném sousedství zkoumané plochy vystavěn zámek v empírovém stylu. Posledním zásahem do zmíněného úze-

3 Vlasta ŠIKULOVÁ, *Záchranné výzkumy na přestavbě státní silnice Opava – Krnov (okr. Opava)*, Přehled výzkumů (dále PV) 1970, 1971 s. 76–77.

4 Jiří PAVELČÍK, *Pravěká a časně historická lokalita u Neplachovic (o. Holasovice, okr. Opava)*, PV 1986, 1989, s. 96; J. PAVELČÍK, *Povrchový sběr v Neplachovicích (okr. Opava)*, PV 1987, 1990, s. 98.

5 Jiří JUCHELKA, *Nová sídliště lužické kultury na Opavsku*, PV 55/1, 2014, s. 113–139.

6 J. JUCHELKA, *Lužická pohřebiště ve Vlašovičkách u Opavy*, Brno 2014.

7 Tereza KRASNOKUTSKÁ, *Neplachovice (okr. Opava). Ul. Loděnická. Eneolit. Sídliště. Záchranný výzkum*, PV 48, 2007, s. 367.

8 Marek KIECOŇ, *Neplachovice (k. ú. Neplachovice, okr. Opava). Ulice Loděnická. Par. č. 575/18, 824/52, 824/53, 824/55, 824/56. KLPP. Sídliště. Záchranný výzkum*, PV 55/1, 2014 s. 206; T. KRASNOKUTSKÁ, *Neplachovice (okr. Opava). Ulice Krátká, parc. č. 575/10, 575/11. KLPP. Sídliště. Záchranný výzkum*, PV 59/1, 2018, s. 169–170; Jitka ŠTOHANDLOVÁ, *Neplachovice (okr. Opava). Ulice Loděnická, parc. č. 575/9. KLPP. Sídliště. Záchranný výzkum*, PV 56/1, 2015 s. 186–187; Piotr WERENS, *Neplachovice (k. ú. Neplachovice, okr. Opava). Loděnická ulice. KLPP. Sídliště. Záchranný výzkum*, PV 56/1, 2015 s. 187; Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond náleзовých zpráv, Akce SZM číslo: 14/2017. Neplachovice – Krátká ulice. Záchranný archeologický výzkum.

9 Jiří MOTĚŠICKÝ – Tereza TICHÁ KRASNOKUTSKÁ – René KYSELÝ, *Pozdně halštatské až časně laténské sídliště z Neplachovic, okr. Opava*, *Studia archaeologica Brunensia* 28/2, 2023, s. 45–134.

10 Pavel KOUŘIL, *Slovanské osídlení českého Slezska*, Brno – Český Těšín 1994.

11 J. PAVELČÍK, *Pravěká a časně historická lokalita*, s. 96.

12 Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., fond náleзовých zpráv, Akce ARÚB – Opava číslo: 19/16. Nálezová zpráva.

mí bylo částečné narušení v 70. letech 20. století V souvislosti s výstavbou sousední budovy školy byly odtěženy či jinak narušeny těžkou technikou svrchní vrstvy zeminy a částečně též podloží především v jižní a střední části zkoumané plochy.

Výzkumy v letech 2020–2022

Během těchto tří záchranných archeologických výzkumů se podařilo prozkoumat 99 zahloubených objektů většinou sídlištního charakteru. Kumulace zahloubených staveb naznačuje, že návrší, které bylo částečně prozkoumáno během výše popsaných výzkumů z let 2020–2022 představuje velmi zajímavou polykulturní lokalitu se středem na vrcholu uvedeného návrší v místech dnes stojícího zámku. Celkově lokalita zapadá do dlouhodobě osídleného pásu v okolí řeky Opavy. Mezi typické objekty zachycené na zkoumané ploše náleží čtyři hliníky a 35 zásobnicových jam. Z důvodu narušení svrchních vrstev zkoumané plochy v 70. letech 20. století při stavbě přilehlé budovy školy nebylo možné s určitostí identifikovat nadzemní kůlové stavby. Ač bylo zachyceno několik kůlových jam, nebyl identifikován žádný pravidelný půdorys. Na zkoumané ploše dominují dvě archeologické kultury, a to časně eneolitická¹³ hornoslezská lengyelská skupina a kultura lužických popelnicových polí mladší a pozdní doby bronzové (vzhledem k charakteru sídlištní keramiky kultury lužických popelnicových polí se halštatské osídlení nepodařilo potvrdit ani vyvrátit). Jak je vidět na celkovém plánu [obr. 2], lengyelské osídlení se vyskytuje především v západní a střední části zkoumané plochy s pravděpodobným pokračováním směrem k vrcholu návrší (směrem k zámku a cestě na sever a severozápad). Lužické osídlení se nachází především ve střední a východní části zkoumané plochy. Dané osídlení se dále táhne směrem na východ pod budovu školy a také na jihovýchod směrem dolů z návrší, což potvrzují i starší výzkumy v uvedené oblasti.¹⁴ Kromě sídlištních aktivit byly identifikovány také dva hroby hornoslezské lengyelské skupiny [obr. 3 a 4], které svým charakterem nevybočují z obvyklých standardů pohřbívání v regionu.¹⁵ Výjimečný je objev šesti pohřbů ve čtyřech zásobnicových jamách [obr. 5–9]. Pět pohřbů představuje jedince v pietních i nepietních polohách, které bylo možné na základě keramického materiálu datovat do počátku eneolitu, tedy hornoslezské lengyelské skupiny. Ač s tímto typem nálezů setkáváme v prostoru jihomoravského a středomoravského lengyelu¹⁶ a především pak na jižní Moravě a Dolním Rakousku,¹⁷ v Českém Slezsku jde o první objev kompletně pohřbených jedinců v zásobnicových jamách. Momentálně se podařilo určit pohlaví a věk u dvou pohřbených jedinců (K1 – 7 let a K2 – 9,5 let, jedná se o dívky). Publikování nových výsledků analýz bude následovat a s nimi také možné návrhy interpretace. Neméně zajímavým je též objev šestého pohřbu (K6) v zásobnicové jámě [obr. 9]. Šlo o pohřeb velice malého dítěte (předběžný odhad věku je, že se jedná o jedince do jednoho roku) na vrstvě mazanice suti. Na dně objektu pod vrstvou mazanice ležely fragmenty misky s vysokým okrajem a páskovým uchem náležící pravděpodobně do lužické fáze kultury lužických popelnicových polí [obr. 9]. Vzhledem ke

13 Hornoslezskou lengyelskou skupinu řadíme do časněho eneolitu podle definice Vratislava Janáka. Viz Vratislav JANÁK, *Nástup eneolitu v českém Slezsku (hornoslezská lengyelská skupina a kultura nálevkovitých pohárů)*, habilitační práce, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2005, s. 24–35.

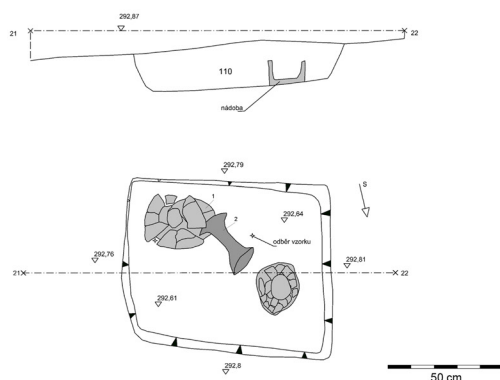
14 Viz pozn. 9.

15 V. JANÁK, *Severovýchodní vlivy v Horním Slezsku v časném a starém eneolitu*, Časopis slezského zemského muzea, série B – vědy historické 40/2, 1991, s. 97–109; J. JUCHELKA, *Nové nálezy eneolitických hrobových celků z českého Slezska*, Časopis Moravského muzea – vědy společenské 94/1–2, 2009, s. 89–97.

16 Pavlína KALÁBKOVÁ, *Hroby na neolitických a eneolitických sídlištích*, Živá archeologie Supplementum 3, 2010, s. 58–64; Vladimír PODBORSKÝ, *Pravěké dějiny Moravy*, Brno 1993, s. 134.

17 Alena NEJEDLÁ, *Pohřby v mladší době kamenné*, Znojmo 2022, s. 10.

stratigrafii nálezů je možné stejně datovat rovněž nález dětského pohřbu. Kostrové pohřby v sídlištních jamách jsou v prostoru kultury lužických popelnicových polí ojedinělým úkazem.¹⁸ Nejblíže příkladem takového pohřbu je nález kosterních pozůstatků dvou jedinců ze sídlištní jámy ve Velkých Hořticích, který byl datován do slezské fáze kultury lužických popelnicových polí.¹⁹ Jako možná interpretace daného pohřbu se vzhledem k silné vrstvě propálené mazanice nabízí násilný zánik a s ním spojená deponie mrtvého jedince. Uvedenou interpretaci by také podporoval častější výskyt větších kusů mazanice v objektech kultury lužických popelnicových polí na zkoumané ploše. Samozřejmě nelze vyloučit ani jiné interpretace jako např. rituální oběť, pohřeb, či maskování násilného aktu.



Obr. 3: Plán a fotografická dokumentace hrobu 510. Popis čísel viz obr. 5.
Autor plánu T. Petr, foto a úprava O. Klápa.

18 Viz např.: David PARMA, *Sídlištní pohřby z Ivanovic na Hané*, in: P. Šafr (ed.), *Popelnicové pole a doba halštatská*, České Budějovice 2004, s. 429–450; Anebo Arkadiusz TAJER, *Pohřby v sídlištních jamách z doby bronzové v Bystročicích*, *Živá archeologie Supplementum* 3, 2010, s. 105–116.

19 Jindřich HLAS, PV 50, 2009, s. 303.

Výzkum 2020

V tomto roce byl zkoumán prostor budoucí školky na parcele 574/12 a jejího okolí v rozsahu vynuceném zásahy stavby (samotná budova, retenční nádrž a napojení na inženýrské sítě). V rámci daného prostoru bylo prozkoumáno celkem 27 zahloubených objektů, z nichž 25 představovalo sídlištní jámy různého charakteru, mimo jiné osm zásobnicových jam a jeden hliník. Hornoslezské lengyelské skupině (HLS) náleželo 17 objektů a kultuře lužických popelnicových polí (KLPP) pět objektů [obr. 2].

Nejzajímavější nález pak představovala dvojice kostrových hrobů patřící HLS. Hroby se nacházely zhruba ve vzdálenosti 50 cm jeden od druhého. Výskyt dvojic hrobů na sídlištních je poměrně typickou záležitostí HLS.²⁰ Hrob 510 [obr. 3] měl rozměry 100 cm x 70 cm a byl orientován v ose východ – západ. Obsahoval dvě mísy na duté nožce [obr. 5:1 a 5:2] a hrnec s neodděleným, rozevřeným, prohnutým hrdlem, se čtyřmi rovnoměrně rozmístěnými plastickými výčnělky na okraji a pravděpodobně čtyřmi (nalezeny pouze tři) plastickými výčnělky na výduti. Odebrat se podařilo fragmenty lidských zubů. Povrch objektu 510 byl částečně narušen na úroveň vršků nádob skryvkou ze 70. let 20. století (viz výše). To vysvětluje i přítomnost menšího souboru keramických střepů a silicítů nesouvisejících přímo s pohřbem, které pocházejí především z povrchu objektu. Sousední hrob 518 již narušen nebyl. Objekt 518 [obr. 4] měl rozměry 140 cm x 100 cm a byl orientován v ose jihovýchod – severozápad. Podařilo se zdokumentovat pouze otisk kostry zemřelého, z kterého lze soudit, že ležel na pravém boku ve skrčené poloze obličejem k severovýchodu. V nohách měl uloženou mísu na duté nožce [obr. 5:5]. Před zesnulým byla položena hrncovitá amfora se čtyřmi uchy, vedle ní pak tenkostěnný hrnec s vysokým hrdlem [obr. 5:4], do něhož byl položen pohárek s kulovitým tělem se zahnutým držadlem [obr. 5:3].

Výzkum 2021

Následná rekonstrukce školního hřiště na parcele 574/1, která bezprostředně navazuje na prostor nové školky, si vynutila zahájení dalšího archeologického záchranného výzkumu. Bylo identifikováno 67 zahloubených objektů. V uvedeném počtu je zahrnuto 27 zásobnicových jam a tři hliníky. Další objekty představovaly blíže nespecifikované sídlištní jámy nebo kůlové jámy, které však netvořily půdorys nadzemní konstrukce. Chronologicky se podařilo zařadit 33 objektů k HLS a 15 objektů KLPP.

Nejzajímavějšími nálezy z dané části lokality bylo několik pohřbů v zásobnicových jamách. Přesněji se jednalo o šest kostrových pohřbů (K1 – K6) ve čtyřech zásobnicových jamách. Jedince K1 – K5 bylo možné na základě keramického materiálu zařadit do HLS, nejpravděpodobněji do její III. fáze. Jedince K6 je možné na základě keramiky přiřadit KLPP.

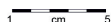
20 V. JANÁK, *Severovýchodní vlivy v Horním Slezsku v časném a starém eneolitu*, ČSzM-B 40/2, 1991, s. 97–109.



1



2



Hrob 510



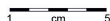
3



4



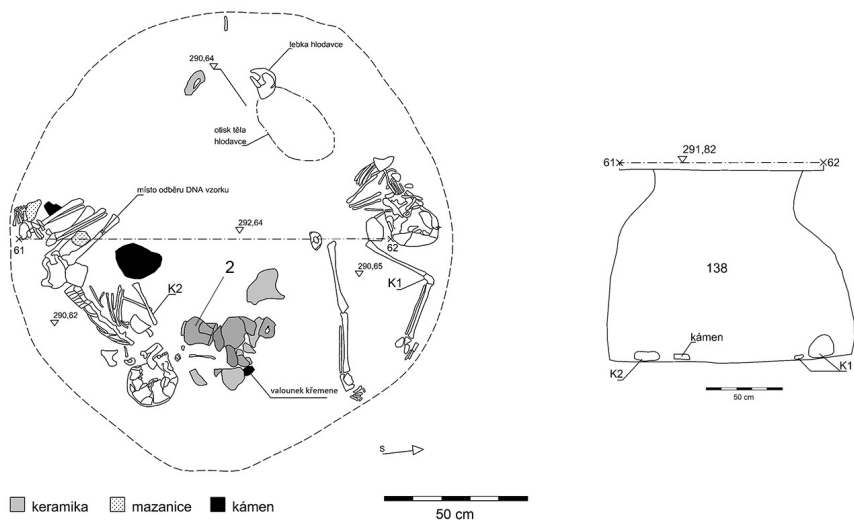
5



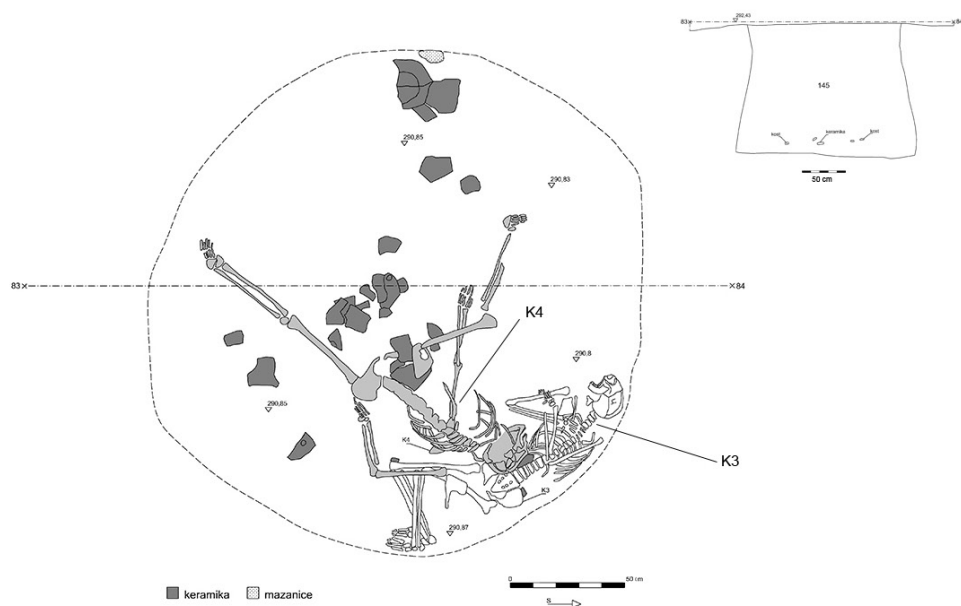
Hrob 518

Obr. 5: Nálezy z hrobů 510 a 518. 1, 2 – mísy na dutých nožkách hrob 510; 3 – pohárek s kulovitým tělem hrob 518; 4 – hrnec s vysokým hrdlem hrob 518; 5 – mísa na duté nožce hrob 518.

Foto a úprava O. Klápa.



Obr. 6: Pohřby K1 a K2 v zásobnicové jámě 538; 2 – viz obr. 12:2.
Autor plánu T. Petr, foto a úprava O. Klápa.



Obr. 7: Pohřby K3 a K4 v zásobnicové jámě 545.
Autor plánu T. Petr; foto a úprava O. Klápa.

Pohřby K1 a K2

Objekt 538 [obr. 6] představoval klasickou zásobnicovou jámu hruškovitého profilu s hloubkou 124 cm, průměrem okraje jámy 88 cm a průměr dna jámy 150 cm. Zásyp jámy tvořila od shora vrstva šedé hlíny, vrstva sesutých sprašových stěn a tmavá vrstva téměř nade dnem. Na samotném dně pak leželo cca 15–20 cm spraše. Na spodku jámy byly naproti sobě uloženy pozůstatky dvou jedinců ženského pohlaví²¹ – kostra K1 a K2. Kromě toho byly na dně jámy uloženy také kosterní pozůstatky hlodavce, patrně zajíce, z jehož kostry se dochovaly pouze fragmenty lebky a otisk těla v hlíně. Přibližně ve středu jámy se nacházelo několik keramických střepů a pohárek s kulovitým tělem [obr. 12:1], pod střepy ležel valounek křemene. Jedinec K1 byl uložen v polosedě s horními končetinami založenými na hrudi pod hlavou, orientovaný ve směru západ – východ. Jedinec pravděpodobně původně opřen zády o stěnu jámy. Lebka byla obličejem orientována na jih (původně však spíše na východ) a ležela na prstech levé ruky. Levá dolní končetina byla mírně pokrčená v koleni. Pravá dolní končetina ležela v natažené poloze. V bezprostředním okolí kostry se nevyskytovaly žádné milodary. Nejblíže se nacházelo keramické ucho druhotně použité jako hladítko, které spíše souvisí s kumulací střepů ve středu jámy. Antropologickou analýzou byl určen na základě stupně vývoje zubů věk jedince na cca 7 let.²² Jedinec K2 ležel ve skrčené poloze na pravém boku, orientován ve směru východ – západ. Lebka byla směřována obličejem k severu. Mezi loktem levé horní končetiny a koleny byl uložen fragment zmotěrky. Dále mezi pravou a levou stehenní kostí byl situován větší fragment mazanice a další mazaniceový fragment se nacházel pod nártem pravého chodidla. Pod pravou holení bylo uloženo silicitové jádro. Po vyjmutí ostatků se v hlíně pod kostrou vyskytl menší keramický střep pravděpodobně náležící fragmentům keramiky ze středu jámy. Antropologickou analýzou byl určen na základě stupně vývoje zubů věk jedince na cca 9,5 let.

Pohřby K3 a K4

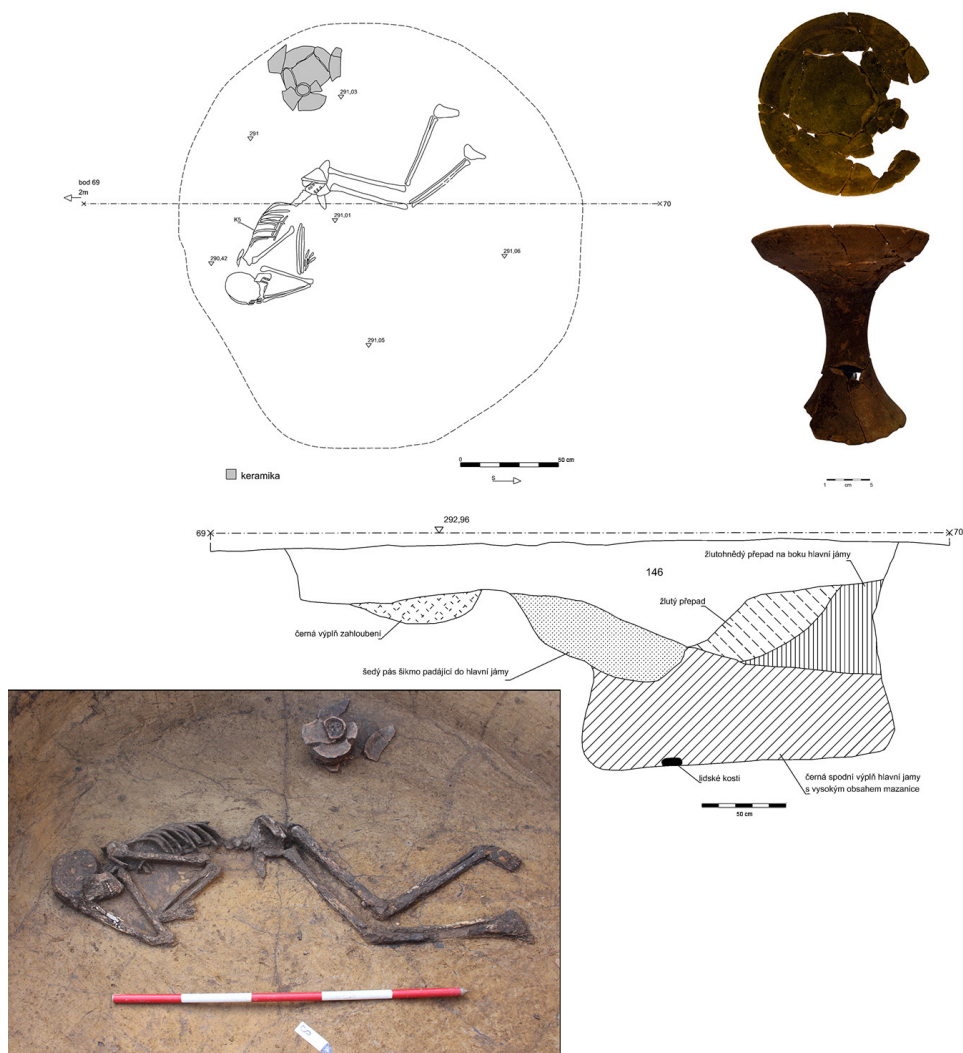
Objekt 545 [obr. 7] představoval zásobnicovou jámu²³ větších rozměrů o hloubce 150 cm, průměru okraje jámy 180 cm a průměru dna jámy 210 cm. Zásyp od shora – 60 cm šedé vrstvy, zbytek zásypu byl představován spraší ze zhroutených stěn jámy prokládanou tenkými vrstvami hnědé hlíny. Dno jámy bylo pokryto 15–20 cm silnou vrstvou hnědé hlíny. Uvedená vrstva tvořila mírný kužel svažující se směrem ke stěnám jámy. Na dně západní strany jámy ležel spodek nádoby – uvolněného hříbu a nad ním byl situován ve stěně větší kus mazanice. Na dně východní strany jámy ležel částečně opřený o stěnu jedinec K3. Střed dna jámy byl pak vyplněn keramickými zlomky a na nich se nacházely kosterní pozůstatky jedince K4. Jedinec K3 byl uložen na zádech při okraji dna jámy v orientaci severozápad – jihovýchod. Horní končetiny byly překříženy na hrudi, dolní končetiny pro změnu pokrčeny v kolenou. Chodidla ležela naplocho, z čehož lze usuzovat, že dolní končetiny byly pokrčeny směrem vzhůru (opřeny o stěnu jámy) a při postdepozicičním procesu se zhroutily na pravou stranu. Lebka byla mírně vytočená na pravou stranu a lehce zvrácena dozadu, a proto byla orientace obličeje spíše na západ. Pod levou pánevní kostí a pod páteří v oblasti beder se nacházely

21 Pomocí genetické analýzy byla u obou jedinců vyloučena mužská DNA. Genetickou analýzu provedl RNDr. Daniel Vaněk, Ph.D.

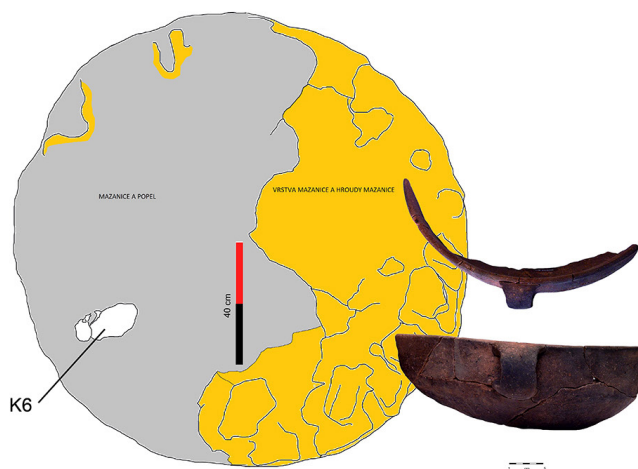
22 Antropologickou analýzu kosterních pozůstatků K1 a K2 provedla RNDr. Hana Eliášová, Ph.D.

23 Jámy s pohřby č. 545 a 546 byly více méně totožné. Ač se zdá, že se jednalo o klasické hruškovité zásobnice, některé indicie napovídají spíše tomu, že se mohlo jednat o záměrně vyhloubené jámy, které pouze napodobovaly zásobní síla. Z daného důvodu zůstávám pouze u označení zásobnicová jáma bez přídomek hruškovitá. Dále bychom popsanou problematiku chtěli rozvést v plánované monografii. Viz pozn. 2.

úlomky keramiky. Jedinec K4 ležel v nepietní poloze částečně na břiše a částečně na pravém boku s hlavou položenou mírně v oblasti břicha jedince K3. Jedinec byl očividně pohozený do jámy. Orientace jedince byla severovýchod – jihozápad. Lebka ležela pravou částí čela směrem dolů s bradou vytočenou lehce vzhůru, obličejem na severozápad. Levá horní končetina byla lehce pokrčená a částečně ležela přes kolena jedince K3 vytočená za záda jedince K4. Pravá horní končetina byla natažená pod jedincem a směřovala na západ pod levou dolní končetinou. Levá dolní končetina byla mírně pokrčená a ležela přes pravou dolní končetinu. Pravá dolní končetina byla v natažené poloze směrem jihozápad. Pod pánevní oblastí jedince K4 zasahovala koncentrace keramických střepů, která vyplňovala střed jámy.



Obr. 8: Pohřeb K5 v zásobnicové jámě 546.
 Autor plánu T. Petr; foto a úprava O. Klápa.



Obr. 9: Pohřeb K6 v zásobnicové jámě 527.

Autor plánu T. Petr, foto a úprava O. Klápa.

Pohřeb K5

Objekt 546 [obr. 8] představoval zásobní jámu velice podobnou objektu 545 s tím rozdílem, že do tohoto objektu částečně zasahoval jiný plytký výkop. Hloubka objektu byla 146 cm, průměr okraje jámy (bez vkopu) byl 200 cm a průměr dna jámy také 200 cm. Zásyp lze rozdělit na dvě části, spodní část tvořena tmavě hnědou hlinou (ode dna cca 70 cm) a vrchní část z poloviny narušená zásypem a z poloviny přemístěnou spraší z výkopu pro mladší objekt, narušující zásobnicovou jámu s pohřbem. Vrchní zásyp překrýval obě jámy a byl tvořen zánikovým horizontem tmavě šedé barvy. Na dně jámy ležel jedinec K5, za ním téměř u západního okraje stěny jámy ležela masivní mísa na duté nožce, obrácená dnem vzhůru [obr. 8]. Uvedená

mísa na nožce se liší kvalitou a způsobem výpalu oproti jiným mísám na nožce objeveným na zkoumané ploše. Nádoba je vypálena oxidačně, těsto je vypáleno do oranžova. A výpal je dosti nekvalitní. Běžně nalézané mísy na nožce či jejich fragmenty na dané lokalitě jsou spíše tmavého výpalu (tmavě šedá barva) a vypáleny bývají kvalitněji. Jedinec K5 ležel v mírně skrčené poloze na pravém boku. Orientace byla jihovýchod – severozápad obličejem k severu. Pravá horní končetina byla pokrčena před jedincem a dlaní s pozůstatky prstů spočívala na tváři a čele částečně tak překrývající i oči jedince. Levá horní končetina byla taktéž pokrčena před jedincem. V zápěstí sejevila zlomená v neanatomickém úhlu téměř 180°, kdy ruka s téměř nerozpoznatelnými prsty spočívala z části pod vřetení a loketní kosti levé horní končetiny. Obě dolní končetiny byly mírně pokrčeny v kolenou. Za fragmentem pravé lopatky se nacházel úlomek keramiky.

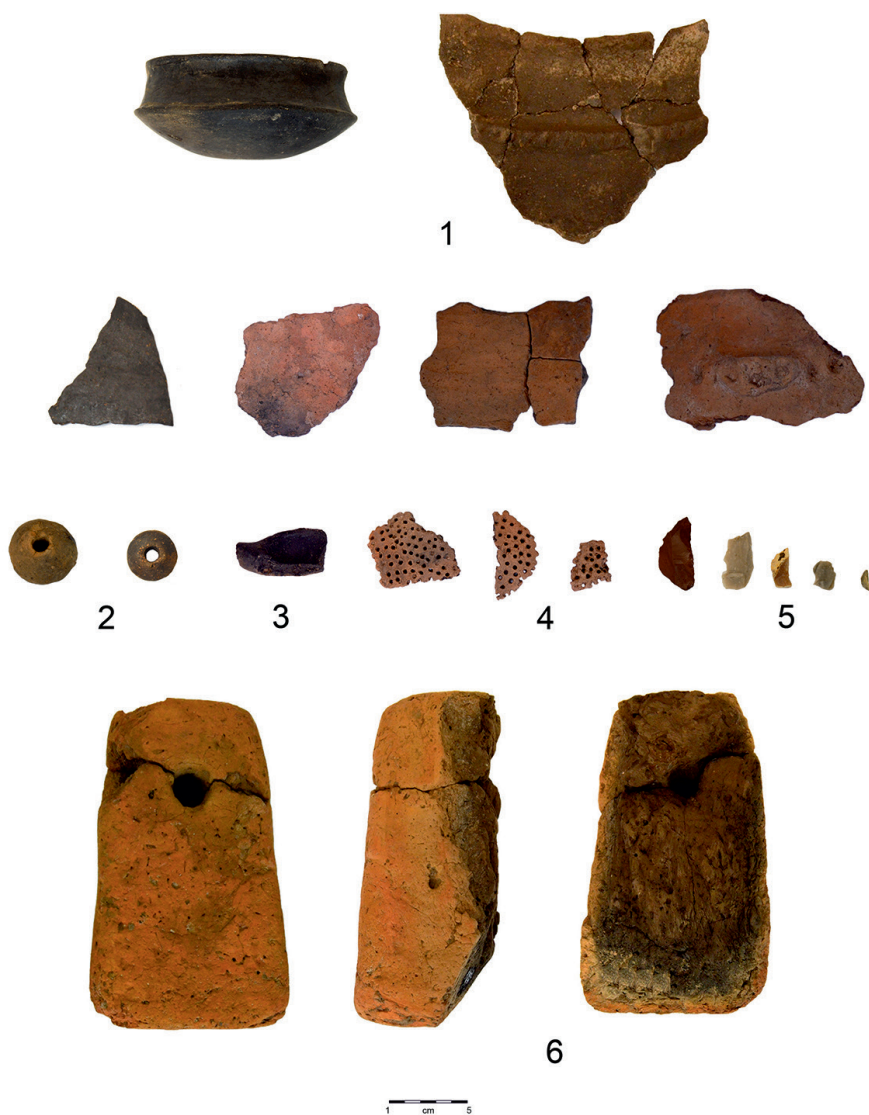
Pohřeb K6

Objekt 527 [obr. 9] představoval standardní zásobnicovou jámu s hloubkou 110 cm, průměrem okraje jámy 86 cm a průměrem dna jámy 150 cm. Zásyp byl tvořen z vrchu šedou vrstvou zánikového horizontu s větší mírou přítomnosti keramických zlomků HLS. Pod ní následovala nepatrná sprašová vrstva při stěnách jámy pocházející z jejich kolapsu. Pod ní tmavě šedohnědá hlína, která nasedala na vrstvu s většími fragmenty mazanice, na které ležely v jihovýchodní části jámy v hloubce cca 90 cm ostatky jedince K6. Vrstva propálené mazanice měla přibližně 20–30 cm a svažovala se směrem od stěn. Pod uvedenou vrstvou se nacházela tenká černošedá vrstva na dně jámy. Na dně jámy ve východní části u stěny ležely fragmenty mísy s vysokým okrajem a páskovým uchem nasazeným na okraj [obr. 9]. Mísu lze chronologicky zařadit pravděpodobně do lužické fáze KLPP.²⁴ Z toho lze usuzovat, že rovněž chronologické zařazení jedince K6 bude stejné. Jedinec K6 představoval ostatky dítěte. Podle jejich rozměrů lze usuzovat na jedince ve velice mladém věku snad do jednoho roku. Jedinec ležel v jihovýchodní části jámy na vrstvě mazanice. Z těla jedince se pouze částečně dochovala lebka, zbytek těla byl patrný pouze v podobě nezřetelného tmavého obrysu. Podle polohy lebky se dá říct, že jedinec ležel na pravém boku, orientován v ose východ – západ s obličejem k severu.

Výzkum 2022

Jednalo se o rozšíření zkoumané plochy z roku 2021 v jižní části parcely 574/1, jehož účelem bylo zapuštění tepelného čerpadla pro budovu školy. V rámci daného výzkumu bylo odhaleno dalších pět zahloubených objektů, z nichž tři lze popsat jako zásobnicové jámy HLS a dva jako blíže neurčitelné sídlištní jámy, datovatelné podle materiálu do období KLPP.

24 J. JUCHELKA, *Lužická kultura v českém Slezsku*, Brno 2014, s. 84.



**Obr. 10: Nálezky kultury lužických popelnicových polí. 1 – fragmenty keramických nádob;
 2 – přesleny; 3 – fragment keramické lžice; 4 – fragmenty cedníků/vykuřovadel;
 5 – silicity; 6 – závaží tkalcovského stavu.**
Foto a úprava O. Klápa.



Obr. 11: *Talířovité podložky kultury lužických popelnicových polí.*
Foto a úprava O. Klápa.

Chronologie a charakteristika nálezů

Na lokalitě byly zachyceny artefakty pokrývající období od neolitu po novověk, což odpovídá závěrům starších výzkumů v uvedené oblasti (viz výše). Vrcholný středověk byl zastoupen pouze několika keramickými střepy nalezenými v podobě intruze ve výplni starších objektů.

Ve výplni několika objektů byly nalezeny také drobné střepy s výrazným zastoupením grafitu, které jsou typické pro dobu laténskou. Bohužel většina jedinců z tohoto skromného souboru (16 ks) pochází se svrchních vrstev objektů, které byly narušeny během stavební činnosti v 70. letech 20. století. Jednalo se o drobné úlomky výdutí bez zdobení. Uvedené střepy patrně souvisí s pozdně halštatským a časně laténským osídlením lokality, které bylo doloženo o 50 m níže od námi zkoumané plochy.²⁵

Výrazně byly na ploše zastoupeny sídlištní objekty spojené s KLPP, a to jak s její starší lužickou fází, tak především mladší slezskou fází s kontinuitou do platěnické skupiny východohalštatské kultury (viz výše).²⁶ Kromě jednoho hliníku zde byly zkoumány běžné zásobnicové jámy, sídlištní jámy a jeden objekt podlouhlého oválného rázu, který můžeme vzhledem k analogiím²⁷ a nálezu závaží tkalcovského stavu [obr. 10:6] interpretovat jako výrobní objekt související s tkalcovským stavem. Podobné objekty byly objeveny i při starších odkryvech nedaleko zkoumané plochy.²⁸ Co se týče mobiliáře, zastoupena je zde především sídlištní keramika [obr. 10:1] reprezentovaná mimo jiné hrubozrnnými zásobnicemi, hrubou světlou keramikou, mísami s široce rozevřenými plecemi, členěnými mísami a mísami se zataženým okrajem a černě leštěným povrchem. Dále se vyskytnou fragmenty členěných a kónických šálků, přičemž obě skupiny se objevují v kombinaci s páskovým uchem/ouškem. Početné jsou i fragmenty cedníků/vykuřovadel [obr. 10:4]. Zajímavým je nález fragmentu keramické lžice [obr. 10:3]. Chronologicky citlivější je hnědá starolužická keramika [obr. 10:1]. Mezi nejvýraznější prvky zdobení patří plastické lišty s promáčkáváním či nehtovými vrypy. Dále se vyskytnou plastické výčnělky různých tvarů, především pak se třemi promáčknutými důlky. Zajímavostí je pak přítomnost reparačních otvorů v blízkosti okrajů nádob. Častý je výskyt tzv. talířovitých podložek či jejich fragmentů [obr. 11]. Zdobené jsou členitým okrajem, žlábkováním či řadami nehtových vrypů. K běžným artefaktům můžeme zařadit hladítka vyrobená z druhotně použitých střepů s uchem. Nalezeny byly také přesleny [obr. 10:2] či jejich fragmenty či hliněné nepálené kuličky. V objektech KLPP zvláště vynikalo množství zde nalezené mazanice. V menší míře se vyskytly také silicity ve formě úštěpů [obr. 10:5] či fragmentů čepelek a také fragmenty zrnotěrek.

25 J. MOTĚŠICKÝ – T. TICHÁ KRASNOKUTSKÁ – R. KYSELÝ, *Pozdně halštatské*.

26 Terminologie viz Martin GOLEC – Pavel FOJTÍK, *Centrum východohalštatské kultury na střední Moravě*, *Archaeologica Olomucensia* 5, 2020, s. 11–12.

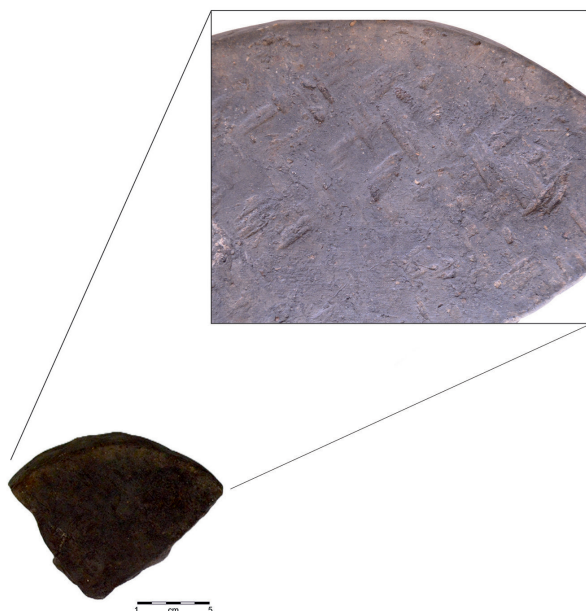
27 Martin KUNA – Andrea NĚMCOVÁ a kol., *Výpověď sídlištního odpadu. Nálezy z pozdní doby bronzové v Roztokách a otázky depoziční analýzy archeologického kontextu*, Praha 2012, s. 125–137.

28 P. WERENS, *Neplachovice (k. ú. Neplachovice, okr. Opava)*, s. 187.



Obr. 12: Keramika hornoslezské lengyelské skupiny. 1, 2 – pohárky s kulovitým tělem, 3 – zoomorfní držadlo; 4–7 – fragmenty hrnců; 8 – fragment soudku s dvěma ušima; 9 – fragment keramické nádoby s vhloubenou výzdobou v podobě linie jednotlivých kroužků; 10 – naběračka s držadlem a dvěma plastickými výčnělky; 11 – naběračka s odlomenou tulejí; 12 – fragment oválné vaničky; 13, 14 – fragmenty zásobnicových hrnců; 15 – fragment nádoby – hříbu.

Foto a úprava O. Klápa.



Obr. 13: *Dno lengyelské nádoby s otiskem organické podložky.*

Foto a úprava O. Klápa.

Jeden objekt vydal také keramický střep s otisky šňůry typický pro kulturu se šňůrovou keramikou. Na zkoumané ploše, a to především v její západní a střední části, dominovaly zahloubené objekty hornoslezské lengyelské skupiny. Zachyceny byly jak sídlištní objekty ve formě hliníků, zásobnicových jam a jiných sídlištních jam, tak dva hroby (viz výše). V uvedených objektech se podařilo získat širokou paletu keramického materiálu, a to od jednotlivých střepů až po celé nádoby. Zastoupeny jsou zde misky na vysoké široce rozevřené duté nožce, které jsou buď zdobeny plastickými výčnělky na plecích, a to buď v linii, nebo v podobě čtyř výčnělků rovnoměrně rozmístěných po obvodu misky, anebo přesekáváním na lomu plecí či jsou bez zdobení [obr. 2, 5, 5:1 a 8]. Dalšími častými tvary jsou různé formy hrnců se třemi až čtyřmi uchy nebo plastickými výčnělky, případně s kombinací obou prvků [obr. 12:4–7]. Zásobnicové hrnce se třemi nebo čtyřmi uchy (u nichž se také mohou vyskytnout nepravá ouška) či plastickými výčnělky [obr. 12:13 a 14], dále misky s rozevřenými pleci a se zesílenými pleci a také tenkostěnná keramika. Obvyklé jsou menší kulovité pohárky, a to buď s držadlem, či bez něj [obr. 2, 5:3 a 12:1]. Vyskytly se také naběračky s držadlem či tulejí [obr. 11 a 12:10] nebo fragmenty oválných mís/vaniček s vysokými kónickými stěnami [obr. 12:12]. Velmi častá jsou hladítka z druhotně použitých zlomků výdutí s uchem (tzv. hrnčířské čepele). Typickým rysem keramiky je zahlazení tektonických rozdílů mezi jednotlivými částmi nádoby, tj. plynulé přechody od okraje k hrdlu a z hrdla k plecím. Běžně se vyskytuje plastická výzdoba v podobě jednotlivých „pupíků“, případně jiných plastických výčnělků. Téměř absentuje rytá výzdoba kromě několika výjimek, které reprezentují keramické střepy s přesekáváním na lomu plecí (většinou se jedná o fragment misky na nožce) a fragment nádoby zdobený linií jednotlivých vhloubených kroužků po obvodu plecí [obr. 12:9]. Povrch nádob bývá často hlazen. Zajímavý je občasný výskyt otisku organické podložky na dnech nádob [obr. 13]. Objevilo se také zoo-

morfní držadlo patřící parně naběračce [obr. 12:3]. Předběžně je možné na základě keramického materiálu zařadit lengyelské osídlení do III. fáze HLS.²⁹ Téměř vždy je ve výplních objektů zastoupena mazanice spíše menších rozměrů. Mezi běžné nálezy mimo keramiku patří štípaná silicitová industrie [obr. 14] a také odpad z její výroby. V uvedeném materiálu nacházíme mimo jiné čepelky se srpovým lesem, čepelky s nevýraznou retuší, vrtáčky či hrot šípu s řapem [obr. 14:3]. Obvyklé je taky mezi silicitovým materiálem několik přepálených kusů. Z broušené kamenné industrie bylo objeveno několik fragmentů sekeromlatů a také broušené sekyrky ze zelené břidlice [obr. 15:1 a 15:3]. Z kamenné industrie jsou časté také tzv. závaží rybářských sítí [obr. 15:5].³⁰ Nalezeno bylo jedno drtidlo [obr. 15:4] a běžný je výskyt fragmentů nebo i celých kusů zmotěrek. Netypickou se jeví kamenná břidlicová destička s povrtem provrtávaným z obou stran. Z obou stran jsou také kolem provrtu záseky [obr. 15:2].³¹

V prostoru zkoumané plochy bylo identifikováno několik keramických střepů náležících kultuře s lineární keramikou [obr. 16], vždy se však nacházely pouze ve formě intruzí v mladších objektech.



Obr. 14: Silicity z lengyelských objektů. 1 – čepelky; 2 – vrtáčky; 3 – hrot šípu; 4 – jádra.
Foto a úprava O. Klápa.

29 V. JANÁK, *Morava na rozhraní starého a středního eneolitu*, autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti kandidáta historických věd, Brno 1989, s. 9–10.

30 V. ŠIKULOVÁ, *K otázce rybolovu v mladší době kamenné*, ČSM-B 10, 1961, s. 1–18, tab. I–XVI.

31 Surovina broušené industrie bude podrobně určena v monografii. Viz pozn. 2.



Obr. 15: Kamenné lengyelské nástroje. 1 – fragmenty sekeromlatů; 2 – kamenná destička s provrtem; 3 – broušené sekyrky; 4 – drtidlo; 5 – závaží rybářských sítí.

Foto a úprava O. Klápa.



Obr. 16: *Fragmenty keramiky kultury s lineární keramikou.*
Foto a úprava O. Klápa.

Mgr. Ondřej Klápa
Slezské zemské muzeum
klapa@szm.cz

Archeologie v Časopise Slezského zemského muzea (1951–2023). Pokus o zhodnocení sedmdesáti let a výhledy do budoucna

DOI 10.69108/cszm-b.2024.1-2.10

Abstract

The first part of the article touches on the important personality of Lumír Jisl, his great contributions to the post war restoration of Silesian archaeology and opinions on its new role. Above all, his numerous articles in the Journal of the Silesian Museum (ČSZM) are evidence of his unceasing diligence in the restoration of the museum's archaeological site destroyed by the war, and their concept as well as specific focus point to the final goal – to grasp the Czech part of the upper Odra River Catchment (of Czech Silesia), from the archaeology perspective, as a unified area („Silesia“) with uniformly organized research. The first practical step towards this, and together with the recapitulation input, should be a synthesis of the prehistory of this (Silesian) area. The second part of the article attempts to describe the nature and role of contributions with a predominantly archaeological topic, published in the ČSZM since its foundation in 1951. On this basis, the magazine's existence up to now is to be evaluated and the authors' opinion on the direction its strategy should take in the future is to be specified. A list of relevant papers is attached.

Keywords: archaeology, history, Opava, Silesian Museum, Journal of the Silesian Museum, bibliography, Lumír Jisl

V roce 2021 oslavil Časopis Slezského zemského muzea (do roku 1990 Časopis Slezského muzea) sedmdesát let trvání. Od samého počátku měla v představách zakladatelů časopisu archeologie významné místo; není divu, vždyť mezi vůdčími duchy muzea byl tehdy také dr. Lumír Jisl [obr. 1], v letech 1947–1956 vedoucí archeologického pracoviště (zároveň v letech 1948–1950 úřadující zástupce ředitele, v letech 1952–1953 ředitel) a v letech 1952–1955 také redaktor nového časopisu. U výjimečné Jislovy osobnosti a jeho devítiletého působení ve službě poválečné slezské archeologie, jež pro ni mělo – při takřka přerušené kontinuitě s vývojem před rokem 1945 – význam vpravdě zakladatelský, je nutno se na chvíli zastavit. Jeho slezská epizoda byla sice zpracována ve výborné studii J. Bakaly,¹ ta však vyšla již před více než 40 lety, dva roky po Jislově smrti, a také z tohoto důvodu autor (ostatně profesí historik, nikoli archeolog), který dobře pochopil Jislův význam pro poválečnou rekonstrukci, ještě nemohl dosti dobře postihnout, jak fatální důsledky měl ani ne tak Jislův odchod z Opavy, ale zejména jeho předčasná smrt. Tím méně to mohly postihnout nečetné nekrology² a zcela ani poměrně stručné pozdější pomněnky.³

Do Opavy přišel Jisl v roce 1947 ještě jako student, a tam byl okamžitě postaven před úkoly pro jedince takřka neuskutečnitelné. O tom, co bylo nutno udělat jen při poválečné obnově pracoviště, píše sám: identifikovat nálezy, vykopané z trosek spálené budovy, provést revizi všech sbírek, vytržít nálezy nepatřící do sběrné oblasti, zjistit válečné ztráty, rekonstruovat poškozené předměty, nebo ty, jež dosud nebyly zpracovány. Dále provést reinventarizaci všech významnějších nálezů a připravit je tak pro pozdější instalaci. Zřídit depozitář, zaškolit pomocné síly, založit katalog, zařídit kresebnou a fotografickou dokumentaci všech závažnějších sbírkových předmětů. Současně s tím provést revizi archivu nálezových

1 Jaroslav BAKALA, *Lumír Jisl a vědecké bádání ve Slezsku*, Časopis Slezského muzea, série B – vědy historické (dále ČSM-B) 19, 1970, s. 1–8.

2 Např. Viktor FICEK, *Archeolog Lumír Jisl zemřel*, Slezský sborník 68, 1970, s. 93–94; Zdeněk VÁŇA, *† PhDr. Lumír Jisl*, Archeologické rozhledy 22, 1970, s. 206–207; Jan RATAJ, *Seznam prací PhDr. Lumíra Jisla*, CSc., Archeologické rozhledy 22, 1970, s. 207–211;

3 Např. Vratislav JANÁK, *Nedožitě jubileum Lumíra Jisla*, Pravěk. Nová řada (dále Pravěk. NŘ) 6, 1997, s. 304–307; TÝŽ, *Lumír Jisl a organizace archeologické práce ve Slezsku*, Pravěk. NŘ 11, 2002, s. 427–431.



Obr. 1: PhDr. Lumír Jisl, CSc.
Fotoarchiv SZM.

zpráv, uvést jej do souladu s nálezy a doplnit výpisy z vlastivědné i odborné literatury.⁴ To všechno Jisl do značné míry zvládl (i když mnohdy se zákonitě neubráníl jisté povrchnosti).

Obnovil též terénní výzkum⁵ i archeologickou osvětu (přednášky, články, provizorní výstava Pravěk Slezska v roce 1950), což vyústilo v realizaci nové expozice v roce 1955,⁶ intenzivně publikoval,⁷ spoluzakládal a redigoval muzejní časopis, po dvakrát (celkem asi 4 roky) dokonce musel řídit celé muzeum. Vrcholem a bohužel též koncem Jislovy slezské epizody bylo založení opavské expozitury Archeologického ústavu (dále AÚ) ČSAV, do níž také 1. ledna 1955 z muzea přešel.⁸ Jeho odchod do pražské centrály AÚ ČSAV v roce 1956 neznamenal úplné rozloučení se slezskou problematikou, protože byl dále členem Vědecké rady Slezského muzea a otázkám slezského pravěku

a středověku věnoval i nadále nejvýznamnější část své odborné publikace. Odváděly ho však od ní jak nové úřední povinnosti (byl napřed vědeckým tajemníkem, potom vedoucím pravěkého oddělení Archeologického ústavu), tak orientalistika, jíž se věnoval jako druhému oboru. Podlomené zdraví – snad památka z vedení naší úspěšné výzkumné expedice do Mongolska⁹ – způsobilo, že navždy odešel ve věku pouhých 48 let v roce 1969. Nebylo mu dopřáno ani vytvořit zamýšlené *opus magnum*, syntézu slezského pravěku.¹⁰

Můžeme-li si dovolit hledat základní rysy Jislovy činnosti jako celku, pak kromě obrovského pracovního nasazení, které je na první pohled zřejmé i nezasevěnému a jehož prostřednictvím skvěle uplatňoval své nadprůměrné nadání, je třeba podtrhnout neméně velkou cílevědomost. Tím cílem byla emancipace slezské archeologie v rámci archeologie českých zemí. Jisl byl racionálním badatelem, který dobře viděl skutečnost, že české země se skládají ze tří základních částí (ale právě jen ze tří) a názvy Čechy (= povodí Labe, Vltavy

4 Lumír JISL, *Počátky archeologického bádání ve Slezsku a opavská muzea*, in: 150 let Slezského muzea, Ostrava 1964, s. 128–129.

5 Srov. J. BAKALA, *Lumír Jisl*, s. 6–7; Vratislav JANÁK – Pavel KOUŘIL, *Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě*, ČSM-B 40, 1991, s. 193–219, passim.

6 Úplný výčet zpráv k oběma výstavám srov. u J. BAKALY, *Lumír Jisl*, s. 5, pozn. 15 a 16.

7 Srov. J. RATAJ, *Seznam prací*, s. 207–211, doplnění V. JANÁK, *Nedožitě jubileum*, s. 306–307.

8 J. BAKALA, *Lumír Jisl*, s. 4.

9 Tam realizoval výzkum v Mongolsku a Číně. Jeho výsledky zužitkoval v kandidátské práci *Orchonští turci a problémy archeologie druhého východotureckého kaganátu*, Praha 1963. O její kvalitě svědčí skutečnost, že byla jako jeden ze svrchovaných výkonů české orientalistiky přeložena do anglického jazyka (*The Orkhon Turks and Problems of the Archaeology of the Second Eastern Türk Kaghannate*) a vydána tiskem Národním muzeem v roce 1997.

10 Neměl k ní zdaleka tak blízko, jak se domnívali Jaroslav BAKALA (*Lumír Jisl*, s. 8) a zejména Viktor Fícek, který v nekrologu uváděl, že rukopis je již v nakladatelství. (*Archeolog*, s. 94). Rozsahem účtyhodné podklady – několik set stran soupisu literatury a poznámek k jednotlivým lokalitám, místy rozšiřované ještě po Jislově smrti, zřejmě na počátku 70. let minulého století dr. Vlastou Šikulovou – leží pod pracovním názvem *Soupis archeologických nalezišť a nálezů ve Slezsku v archivu SZM*. Sám Lumír Jisl stihl vydat toliko několik krátkých syntetických preliminárií, spíše populárního rázu (srov. níže), z nichž dodnes svůj význam podržela zejména studie *Slezsko a Ostravsko v pravěku a rané době dějinné*, in: Andělín Grobelný (ed.), *Ostravsko do roku 1848*, Ostrava 1968, s. 10–29.

a Ohře), Morava (= povodí Moravy a Dyje) a Slezsko (= povodí nejhořejší Odry) že jsou z toho pohledu jen kryptonymy pro fakt relativní autonomie zmíněných regionů, založené na specifice přírodních podmínek, a od nich se odvíjející autonomie historického procesu. Odtud pak i svébytnost archeologického bádání v každém z nich, při němž jde o specifika, reálně existující v obecném středoevropském rámci a jejich reflex v minulosti. Československá část horního Poodří, československé Slezsko (ať už pod kryptonymem Ostravska či jiným) tak bylo Jislovi jednotným územím, jež má (relativně) jednotné pravěké dějiny a na němž lze organizovat archeologický výzkum všech stupňů (nejen terénní) podle jednotného plánu a z jednoho centra.¹¹ Tuto ideu také do značné míry realizoval. Měl přitom práci usnadněnu i tím, že poválečný odsun největší části německého obyvatelstva sice narušil vztah mezi veřejností a památkami ve většině našeho regionu, a to především v částech archeologicky nejvděčnějších a tam, kde byl nejsilnější; na druhé straně však definitivně skoncoval s národnostním rozdvojením slezské archeologie na rozhodující část německou a spíše okrajovou českou, pošilháváním přes hranici do Pruska, a do značné míry i se zbytky starých lokálních a mikroregionálních resentimentů, fatálně ovlivňujících vlastivědnou a muzejní práci před rokem 1945.¹² Příznivě působícím faktorem byla také skutečnost, že výstavba nové slezské archeologie se od počátku dala na profesionální bázi a personální úsilí směřovalo k rozšiřování této báze;¹³ výsledkem byla při Jislově odchodu roku 1956 existence dvou profesionálních pracovišť – Archeologického

11 Náběhy k podobnému pojetí (sjednocení archeologické práce pod egidou opavského centra, organické chápání Slezska podle přírodních podmínek a pravěkého vývoje) vidíme již v činnosti Viktora Kargerera a zejména jeho nástupce v muzeu Gustava Stumpfa ve 20. letech. Nejdůležitější bylo, že G. Stumpf se rovněž – jako později L. Jisl – nespokojil s výměrou zájmové oblasti tzv. historickými, tj. středověko – novověkými hranicemi, které jsou pro pravěkou archeologii anachronické a mnohdy nesmyslné a připojil k němu v praxi (archeologický archiv muzea, který se pokusil založit, mapa lokalit) i širší Novojičínsko, historicky moravské. Do jaké míry v tom hrála roli skutečnost, že sám byl novojičínský rodák a jeho vlastní průzkumné a publikační aktivity se tam soustřeďovaly, těžko říci. Buď, jak buď, byl to zásadní krok kupředu správným směrem.

12 Dějiny archeologie v českém Slezsku před rokem 1945 jsou složitou – a pro toho, komu nejsou známy dobové národnostní a politické poměry v regionu možná mnohdy až nesrozumitelnou – kapitolou, která by vystačila na slušnou monografii. Čtenáře zde odkazujeme především na dnes již klasičskou studii L. JISL, *Počátky* a také již zmiňovanou pozdější bilanční a koncepční studii V. JANÁK – P. KOUŘIL, *Problémy a úkoly*. Nejpodrobnější popis dějů slezské archeologie a analýzu vnitřních i vnějších mechanismů, kterými byly určovány, lze zřejmě nalézt v úvodu habilitační práce V. JANÁK, *Nástup eneolitu v českém Slezsku (hornoslezská lengyelská skupina a kultura nálevkovitých pohárů)*, Opava 2005, s. 36–59. Ta ovšem není publikována.

13 Do roku 1945 zde hrál rozhodující úlohu amatérismus různé úrovně. Amatéry byli i kustodové sbírek zemského muzea, jakkoli šlo samozřejmě o lidi vzdělané v jiných oborech. Za archeology – amatéry vědeckého typu (jako byli hned na sousední Moravě Inocenc Ladislav Červinka, Jaroslav Palliardi a mnozí jiní) z nich můžeme považovat pouze Viktora Kargerera (k němu srov. E. ŠEFCÍK, *Osobnosti opavských muzeí*, ČSM-B 38, 1989, s. 173; V. JANÁK, *Dvacet let od úmrtí Viktora Kargerera*, *Pravěk*. NŘ 6, 1996, s. 307–308), Gustafa Stumpfa (L. JISL, *Počátky*, s. 127; E. ŠEFCÍK, *Osobnosti*, s. 182) a Hanse Freisinga (E. ŠEFCÍK, *Osobnosti*, s. 170; Miloš ČÍŽMĚŘ, *Hans Freising – 100 let od narození*, *Pravěk*. NŘ 15, 2005, s. 480). Freisingovo úsilí po jeho nástupu po okupaci na podzim 1938 mohlo znamenat začátek skutečné profesionalizace slezské archeologie (srov. krátký, ale pro poznání poměrů veledůležitý článek Hans FREISING, *Neue Funde aus Ostsudetenland*, *Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit* 16, 1940, s. 22–25), ale vzhledem k tomu, že sběrnou oblastí někdejšího zemského muzea, nyní Říšského župního muzea v Opavě (Reichsgauseum Troppau) byla teď celá východní část nové Sudetské župy, tzv. Vládní obvod Opava, dosahující na českomoravské pomezí, hlavním Freisingovým úkolem se záhy stalo vedení záchranných výzkumů v okolí Jevíčka a Svitav na stavbě (nikdy nedokončené) dálnice Vratislav – Vídeň. Ostatně jeho opavská epizoda byla kratičká, již v roce 1940 byl povolán do armády a archeologie v muzeu přešla na laboranty, především Wilfrieda Titzeho, formálně pak na přednostu ratibořského Landesamtu für Vorgeschichte, nacistu Georga Raschkeho (srov. E. ŠEFCÍK, *Osobnosti*, s. 181, speciálně k Raschkeho působení ve Slezském muzeu srov. L. JISL, *Počátky*, s. 128), který byl ovšem 1943 odvelen na frontu také. S pokračováním války, v níž to šlo s tzv. tisíciletou říší čím dále tím více z kopce, archeologických aktivit ubývalo, a nakonec při dobývání „Festung Troppau“, kterou si okupanti z města udělali, přinesla fronta zkázu též pravěkému oddělení muzea.

oddělení Slezského muzea a expozitury Archeologického ústavu ČSAV – a na konci 50. let již tři profesionální pracovníci: v expozituře dr. Jaroslav Král a dr. Jiří Pavelčík, v muzeu dr. Vlasta Šikulová. Ti měli pokračovat ve stavbě na základech, jež Jisl položil.

Tedy snaha o centralizaci a profesionalizaci archeologické práce v českém Slezsku a její postavení na vědecký základ jsou rozhodující momenty poválečné Jislovy činnosti při její obnově. Součástí tohoto úsilí je i snaha vytvořit přímo v regionu pevnou publikační základnu, kterou zde archeologie do té doby neměla, a s jejíž pomocí by se mohla v budoucnu systematicky rozvíjet.¹⁴ Tak se dostáváme zpátky k vlastnímu tématu našeho příspěvku; než se však pustíme do dalších úvah, alespoň stručná statistika. V závěru článku je připojena bibliografie časopisu, v níž jsou jednotlivé tituly označeny čísly (na která se budeme v dalším textu podle potřeby odvolávat). Jak je patrné, v muzejním časopisu vyšlo v letech 1951–2023 celkem 146 článků a studií, které můžeme označit za archeologické v širokém slova smyslu. Z nich je devět příspěvků víceméně převahou numismatických (č. 2; 6; 12; 19; 31; 45; 55; 63; 132), desátý (č. 36) kombinuje vyváženě archeologickou a numismatickou složku. Dalších šest reflektuje v různé míře výsledky spolupracujících oborů přírodovědných (botaniky – č. 20, 24; osteologie – č. 81, 90; antropologie – č. 5, 98). Šest příspěvků komparuje deklarativně historické a archeologické údaje (č. 8; 56; 64; 101; 124; 144).¹⁵ Dále jsme do seznamu zařadili třináct recenzí a dvě personalia (č. 43 a 54) s ohledem na význam témat, k nimž se vztahují.

Mezi oněmi 146 archeologickými příspěvky tematicky převládá středověk (vč. hradištního období) a novověk, včetně dějin současnosti (č. 135 a 144), nad pravěkem (do počátku doby stěhování národů) v poměru 93 ku 53 článkům.

Zmíněných 146 příspěvků dává při mechanickém výpočtu jeden až dva příspěvky ročně. Pravidelně se však archeologické články a studie (v počtu od jednoho do pěti) objevovaly v časopise pouze v letech 1951–1972 a 2013–2022. Celkem jde o 42 článků (bez zpráv o literatuře a recenzí) za prvních 21 ročníků proti 49 za dalších 40 ročníků a 42 článků v posledních deseti ročnících. Poprvé bez jediné archeologické studie vyšel 22. ročník (1973) a to se opakovalo u ročníků 25 (1976), 27 (1978), 29 (1980), 31 (1982), 45 (1996), 48 (1999), 51 (2002), 54 (2005) a 56–57 (2007–2008) a 61 (2012), tedy celkem 11 ročníků časopisu vyšlo bez jakékoli archeologické studie, zprávy, jubilea či bibliografie archeologických textů. Poté následuje

14 Do té doby byla publikace výsledků archeologické práce ve třetí ze základních částí českých zemí vyloženě nahodilá a roztržitěná mezi desítky periodik, sborníků a jiných tiskovin, zejména německých, z menší části českých, zcela výjimečně polských, rozličného účelu a závažnosti, od okresních vlastivědných zpravodajů až po ústřední (za monarchie) časopisy vídeňské, především dodnes vycházející *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*. Příznačné je, že minimálně se to týkalo periodik aj. vycházejících v Praze, Brně (včetně německých) a kupodivu i ve Vratislavi (např. *Schlesiens Vorzeit im Bild und Schrift*, později *Altschlesien* nebo *Altschlesische Blätter*). V meziválečném období rozhodující německá část archeologie v československém Slezsku se odvrátila i od Vídně a své výsledky se snažila v zahraničí reflektovat až na výjimky v lipském *Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit*. Opět zde nemůžeme situaci rozebírat dopodrobna a dovolíme si čtenáře odkázat především k literatuře v pozn. 11 a ke dvěma svazčkům bibliografie Miroslav ŠMÍD (ed.), *Bibliografický rejstřík regionálních časopisů pro archeologii I.*, Opava 1983 – Prostějov 1984; Jiří PAVELČÍK, *Bibliografický rejstřík regionálních časopisů pro archeologii (Morava) II*, Opava – Brno 1992.

15 Autory rozhodující části příspěvků jsou archeologové v minulosti nebo současnosti s těžištěm aktivity v regionu – Lumír Jisl (14, z toho jeden se Zdenkou Nemeškalovou – Jiroudkovou, jeden s Adolfem Turkem), Pavel Kouřil (13, z toho pět s Miroslavem Plačkem, dva s Rudolfem Žáčkem, dva s Jiřím Pavelčíkem, po jednom s Vratislavem Janákem a Daliborem Prixem), Jiří Pavelčík (10, z toho dva s Pavlem Kouřilem), Vratislav Janák (sedm, z toho jeden s Pavlem Kouřilem, dva s kolektivem autorů, jeden s Petrem Ratajem), Jiří Juchelka (dvanáct), Jaroslav Král (sedm, z toho jeden s Milanem Stloukalem), Vladimír Goš (šest, z toho tři společně s Jiřím Karlem a dva s Jaromírem Novákem), Zbyněk Moravec (pět) a Vlasta Šikulová (pět).

několik kratších úseků od počátku sedmdesátých let, kdy se archeologické články jakoby koncentrují; tato dynamika byla důsledkem rozličných dočasných vnějších okolností.¹⁶

Zde jsme u jádra prvního problému. Nápadný rozdíl mezi situací do počátku semdesátých let a situací později je jednoznačně spjat s osobností Lumíra Jisla a jeho cílevědomým úsilím o prosazení výše analyzovaného konceptu archeologické práce v českém Slezsku s muzejním časopisem jakožto pilířem regionální archeologické publikace, které chtěl zavřít syntetickou monografií shrnující stávající poznatky, první kvantitativně i kvalitativně dostatečně fundovanou syntézou od počátku dvacátých let, od dob Kargerových. Svědčí o tom celá jeho bibliografie k slezské problematice (nejen v *Časopise Slezského muzea*), jak svou šíří od paleolitu až po dobu hradištní, tak i shrnujícím charakterem většiny jeho studií, konečně i četnými pokusy o vytváření stručných charakteristik jednotlivých pravěkých kultur¹⁷ geograficky dílčích syntéz¹⁸ i preliminárií syntézy celkové.¹⁹ Bohužel, nebylo mu osudem dopřáno celkovou syntézu slezského pravěku finalizovat.

Jisl tedy sám zásoboval vlastivědné publikace, a především muzejní časopis pravidelně různými studiemi a intenzita jeho publikace s ohledem na váhu jeho osobnosti příznivě působila i na publikační aktivitu jeho pokračovatelů, zejména samozřejmě jeho nástupců v Opavě.²⁰

16 Např. intenzivní pozorností, kterou věnoval Pavel Kouřil po svém příchodu do Opavy v 80. letech zpracování slezských hradů, kumulace článků v 1. polovině 90. let zase intenzivnímu úsilí prvního ředitele po roce 1989 a spoluredaktora časopisu dr. Jaromíra Kaluse, které ovšem ustalo, když byl zvolen do parlamentu atp.

17 Vzorově *Nálezy vypíchané keramiky ve Slezsku* etc. (č. 3), *Sídlíště volutové kultury na Ostravsku* etc. (č. 38), *Púchovská kultura a otázky dalšího osídlení Moravské brány* etc. (č. 36) a jiné.

18 Začal s tím vlastně již hned po příchodu do Opavy. Srov. studie *Hodslavsko v pravěku*, in: Palackého rodná obec. Kronika Hodslavic, Hodslavice 1948, s. 16–19; *Hlučinsko v pravěku*, Český lid 5, 1950, s. 1–4; *K nejstaršímu osídlení Krnovského okresu*, Krnovsko 1, 1957, s. 1–5. Ještě jako posthumum *Kamenné nástroje a zbraně* etc. (č. 39).

19 *Průvodce výstavou Pravěk Slezska*, Opava 1950; *Nárys pravěku Ostravska*, in: Z dějin vesnice Kozlovic na Ostravsku, Ostrava – Kozlovice 1954, s. 13–17 a nejvýznamnější z nich *Slezsko a Ostravsko v pravěku a rané době dějinné*, in: A. Grobelný (ed.), Ostravsko do roku 1848, Ostrava 1968, s. 10–29.

20 Od 60. let a zejména od Jislova odchodu na věčnost se objevila řada syntetických zpracování především dílčích oblastí z pohledu geografického, příp. i chronologického od různých autorů. Namátkou: Rudolf TICHÝ, *Území Ostravy a okolí v mladší době kamenné*, in: Ostrava (sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města) 5, Ostrava 1969, s. 29–34; J. PAVELČÍK, *K problematice neolitu a eneolitu českého Slezska*, in: Lea Wiegandová (ed.), *Archeologický sborník (Ostravské muzeum)*, Ostrava 1974, s. 22–42; Pavel KOUŘIL, *Pravěk a středověké osídlení těšínské Slezska*, in: Mečislav Borák – Dan Gawrecki (edd.), *Nástin dějin Těšínska*, Ostrava – Praha 1992, s. 10–16; P. KOUŘIL, *Opava od pravěku po období vrcholného středověku ve světle archeologických pramenů*, *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy* 26/1, 2000, s. 1–4; Tamtéž 26/2, s. 1–3; Martin OLIVA – Petr NERUDA, *Gravettien severní Moravy a českého Slezska*, *Časopis Moravského muzea – vědy společenské* 84, 1999, s. 43–115; Petr NERUDA, *Settlement Strategies of Palaeolithic and Mesolithic Societies in north Moravia and Czech Silesia (Czech Republic)*, *Památky archeologické* 109, 2018, s. 5–36; V. JANÁK, *Osídlení Novojičínska od pravěku do raného středověku*, *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* 46, 1990, s. 53–62; V. JANÁK, *Předběžné poznámky k neolitu a eneolitu českého Slezska*, in: I. Kuzma (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998*, Nitra 1999, s. 95–109; V. JANÁK – P. KOUŘIL, *Archeologie Pobeskydí (k nové polské práci o Těšínsku)*, *Archeologické rozhledy* 53, 2001, s. 372–386; Vratislav JANÁK – Petr RATAJ, *Pravěká minulost Bruntálu a jeho horského okolí*, *Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické (dále ČSZM-B)* 64, 2015, s. 1–20; Jiří JUCHELKA, *Lužická kultura v českém Slezsku*, Brno 2014, s. 341; Vratislav JANÁK – Andrea HOŘÍNKOVÁ, *Pravěk*, in: Neznámé archeologické nálezy z Oderska, Opava 2022, s. 9–30; V. JANÁK, *Oderská brána a její severní předpolí jako příklad středoevropského periferního sídelního území v pravěku a raném středověku. Úvod do problematiky a heuristický přehled*, *Pravěk. NŘ* 30, 2021, s. 293–142 aj. Nehledě k inovaci poznatků a pohledů podle současného stavu poznání však zůstávají v rovině odpovídající prelimináriím Jislovým. Zvláštní postavení zde mají články týkající se stavu poznání a jeho perspektiv v regionu. Např. V. JANÁK – P. KOUŘIL, *Problémy a úkoly*; V. JANÁK – P. KOUŘIL, *Stav a perspektivy archeologie ve Slezsku*, *Pravěk. NŘ* 1, 1991, s. 27–33; V. JANÁK, *Kdy „Pravěk Slezska“? (Ad marginem „Pravěkých dějin Moravy“)*, *ČSZM-B* 43, 1994, s. 193–210; Zdena MĚCHUROVÁ, *Vývoj archeologie na Ostravsku*, *Archeologické rozhledy* 48, 1996, s. 565–579; V. JANÁK, *Přelom i pokračování (archeologie v českém Slezsku v 80. a první polovině 90. let)*,

Nicméně scházela zde systematicčnost a cílené úsilí o syntézu se s Jislovou předčasnou smrtí prakticky zastavilo.

Podobně s ním na dlouho ustalo i naplňování a rozvoj jeho konceptu, opírajícího se o organické chápání Slezska v pravěku na bázi přírodních podmínek a konkrétních údajů o historickém procesu; nyní byl postupně nahrazen představou neorganického celku různé geneze (většinou závislého na momentálním územně administrativním členění).²¹ Tato svého druhu stagnace byla dána především vnějšími okolnostmi, ale definitivní odchod tak výrazné a v mnoha ohledech vpravdě výjimečné osobnosti jako byl Jisl, jí hodně napomohl. Výrazem nového pohledu, který takřka na tři desetiletí odvrátil dráhu slezské archeologie od směru, vytyčeného Jislem na starších základech, bylo ztotožnění zájmového území s nově v roce 1960 vytvořeným Severomoravským krajem. Pojmy „Slezsko“, „Ostravsko“ či „Poodří“ tak byly nahrazeny pojmy „Severní Morava“ či „Severomoravský kraj.“ Důsledky byly fatální – od konce padesátých let vlastně až do začátku devadesátých let se personální kapacita opavského centra takřka nezvyšovala,²² podstatná část kapacit expozitury AÚ působila mimo Poodří na severovýchodní Moravě, zbytek beztak nedostatečných kapacit opavského centra a regionálních muzeí²³ utonul v nekonečných záchranných výzkumech, z nichž dodnes existují většinou jen předběžné zprávy (něco málo bylo zpracováno v bakalářských a magisterských studentských pracích). Jedinou světlou výjimkou v intencích někdejších Jislových plánů byl (až donedávna trvající) systematický výzkum hradiska v Chotěbuzi-Podoboře od konce 70. let.²⁴ Pokračovat v Jislově úsilí o syntézu bylo za těchto okolností nereálné, ostatně v praxi byl pravěký vývoj v Poodří a hor-

Archeologické rozhledy 50, 1998, s. 455–464; TÝŽ, *Archeologie českého Slezska*, in: Maria Boguszewicz – Artur Boguszewicz – Donata Wiśniewska (edd.), *Człowiek i środowisko w Sudetach*, Wrocław 2000, s. 67–79; TÝŽ, *Jaroslav Böhm a slezská archeologie*, *Archeologické rozhledy* 53, 2001, s. 772–779. Objevíly se i práce aspirující na prezentaci pravěké minulosti regionu jako celku. Srov. P. KOUŘIL, *Pravěké a středověké osídlení*; Bohuslav KLÍMA, *Území Ostravy v pravěku*, in: Karel Jířík (ed.), *Dějiny Ostravy*, Ostrava 1967, s. 41–62; TÝŽ, *Pravěké osídlení Ostravy a okolí*, in: K. Jířík (ed.), *Dějiny Ostravy*, Ostrava 1993, s. 11–24. Ty však obvykle nepřekračují Jislovou krátkou studii z roku 1968 ve sborníku *Slezsko a Ostravsko* etc. a kromě kapitoly Pavla Kouřila z roku 1991 zůstávají spíše za ní. Problém zcela neřeší ani úvodní kapitola v syntéze slezských dějin z pera kolektivu opavských historiků: V. JANÁK, *Slezsko v pravěku*, in: Zdeněk Jirásek a kol., *Slezsko v dějinách českého státu I*, Praha 2012, s. 17–94, poznámky s. 438–489. Rozsahem i masivním poznámkovým aparátem sice nárokům odpovídá, nejde však o syntézu archeologickou, ale o maketu pravěkých dějin, určenou v prvé řadě pro historiky a jiné poučené laiky, a to pravěkých dějin nejen českého, ale i celého Slezska, včetně jeho daleko větší, dnes polské, části; na archeologickou syntézu je rovněž zcela nedostatečně ilustrována, a některé momenty, pro ni nezbytné, řeší při nedostatku prostoru jen zkratkou nebo vůbec ne. Archeologie doby hradištní, resp. raného středověku bude zřejmě vyžadovat vlastní syntézu a nechceme se zde pouštět do speciálních úvah, rozhodně však nelze pominout základní studii P. KOUŘIL, *Slovanské osídlení českého Slezska*, Brno – Český Těšín 1994, s. 220; V právě zmiňované kolektivní monografii o dějinách Slezska je syntetický příspěvek P. Kouřila o archeologii raného a vrcholného středověku z větší části rozpuštěn v společné kapitole Robert ANTONÍN – Martin ČAPSKÝ – Pavel KOUŘIL – Dalibor PRÍX, *Slezsko v raném a vrcholném středověku*, in: Z. Jirásek a kol., *Slezsko v dějinách*, s. 95–164, poznámky s. 489–567. Dosti intenzivní produkce neprofesionálních milovníků archeologie, která je přínosem přinejmenším heuristickým a kterou zde nemůžeme rozebírat detailně, je z větší části dobře shrnuta v přehledu Jan DIVÍŠ – Daniel FRYČ, *Objevy archeologů z Příbora*, Příbor – Frýdek-Místek 2021. Dva rozsáhlé pokusy Jiřího TICHÁNKY, *Šlechtická sídla na Novojičínsku*, Opava 2003 a *Šlechtická sídla na Frýdecko-Místecku*, Brno 2005 náležejí spíše již do oblasti historie než archeologie.

21 Toto pojetí se rodilo již dříve, srov. výše o rozšíření působnosti opavského muzea za okupace; podobně zcela umělý byl pojem „Moravskoostravsko“ (Mährisch-Ostrauer Raum) u nešťastného syntetického pokusu Karla SCHIRMEISENA, *Die Vorzeit des Mähr.-Ostrauer Raumes*, Mährisch-Ostrau 1943.

22 V roce 1978 přišel do Expozitury AÚ ČSAV dr. Pavel Kouřil, v roce 1982 dr. Vratislav Janák (ale na místo penzionovaného dr. Jaroslava Krále).

23 Šlo vlastně jen o muzeum v Novém Jičíně (od roku 1964 dr. Emanuel Grepl) a epizodicky v Ostravě (od 2. poloviny 60. do 1. poloviny 70. let dr. Lea Wiegandová).

24 Výsledky do začátku 90. let jsou zpracovány a vzorově publikovány, srov. P. KOUŘIL, *Slovanské osídlení*.

ním Pomoraví často ztotožňován a při nedostatku vlastních dat, příp. jejich neznalosti autory mimo region pak běžně modelován podle jihomoravských poměrů.²⁵

Teprve nová ekonomicko – společenská realita v roce 1989 umožnila uvědoměly návrat k Jislově koncepci a na bázi bilance dosavadního stavu vytyčení základních potřeb a cest k nim.²⁶ Zdaleka ne všechno bylo splněno,²⁷ ale slezská archeologie se v posledních dvou desítkách let (a zejména po polovině let devadesátých) dočkala kvantitativního i kvalitativního vzestupu v mnoha ohledech (masivní nárůst terénních výzkumů, několikanásobné zvětšení personálních kapacit, doplnění opavské institucionální základny do podoby třetího z hlavních archeologických center v českých zemích,²⁸ jak to odpovídá jejich skladbě z hlediska přírodních podmínek a historického procesu, a s tím související dosud nejintenzivnější publikační činnosti opavských archeologů vůbec. V roce 2012 byl konečně učiněn první zásadní krok k syntéze slezského pravěku publikací jeho historického vylíčení, opírajícího se prakticky výhradně o archeologické prameny. To by mělo sloužit jako maketa syntézy, i když má rozměr celoslezský a netýká se jen jeho menší, dnes české části.²⁹

Jakkoli právě oněch posledních 34 let je obdobím největšího dosavadního rozmachu archeologie v regionu vůbec, vidíme, že ani tento rozmach zatím nezměnil nic na situaci, která se v poměru slezské archeologie a Časopisu Slezského zemského muzea vytvořila na začátku 70. let. Přitom v několika posledních dekáдах zde na záchranných archeologických výzkumech intenzivně pracuje již mnoho místních badatelů a jejich výsledky stav poznání doslova násobí, přinejmenším kvantitativně. Klíčovou úlohu v tom hrají především již několik let (od roku 2012) běžící výzkumy Archeologického ústavu Akademie věd v Brně, pobočka Opava, vyvolané nutností stavby silničního obchvatu města Opavy.

Zejména během posledních pěti let narostl počet pracovníků Archeologického oddělení Slezského zemského muzea, a kromě sbírkové či badatelské činnosti, se věnují také – lépe řečeno především – záchranným archeologickým výzkumům. Důkazem toho jsou interní projekty Slezského zemského muzea a samotné badatelské záměry – Městská společnost³⁰ a Krajina³¹, jež předurčují orientaci oddělení směrem k výzkumu archeologie městské aglomerace a k vytváření metodiky terénní identifikace aktivit druhé světové války.³² V současné době sice těmito aktivitami Archeologické oddělení odbočilo – doufejme dočasně – od směru k syntéze pravěkého osídlení Českého Slezska, kterou zamýšlel L. Jisl, ovšem územně zůstává nadále angažováno v regionu. Publikační činnost všech aktivních příslušníků archeologického

25 Srov. globálně V. JANÁK – P. KOUŘIL, *Problémy a úkoly*.

26 Srov. V. JANÁK – P. KOUŘIL, *Problémy a úkoly*, passim.

27 První předběžné hodnocení srov. V. JANÁK, *Pět let Ústavu archeologie – 19 let archeologického pracoviště (ohlédnutí pamětníka)*, dostupné z: <https://www.slu.cz/fpf/cz/ustavarcheologieonas> [citováno ke dni 17. 3. 2024].

28 T. č. existuje v Opavě kromě archeologického pracoviště zemského muzea a (po desetileté přestávce v roce 2003 obnoveného) pracoviště Archeologického ústavu AV ČR Brno také archeologické pracoviště Národního památkového ústavu (založeno 1993) a vysokoškolské pracoviště (založeno 1995) – dnes Ústav archeologie Slezské univerzity. Širší institucionální základnu má archeologická práce pouze v tradičních centrech v Praze a Brně.

29 V. JANÁK, *Slezsko v pravěku*.

30 Za archeologické oddělení Soňa Králová, která má na starosti archeologické výzkumy Opavy.

31 Garantem výzkumného záměru je vedoucí archeologického oddělení Jiří Juchelka, členkou výzkumného týmu pak Soňa Králová.

32 Převzato z Dlouhodobé koncepce rozvoje výzkumné organizace Slezského zemského muzea na léta 2019–2023.

oddělení muzea je poměrně četná.³³ To se odráží v posledních deseti ročnících časopisu; z celkem třiceti archeologických článků je třináct sepsáno tehdejšími či současnými pracovníky muzea.

Archeologii Slezska se dlouhodobě věnuje Ústav archeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, zejména v osobě Vratislava Janáka, který byl publikačně činný v ČSZM již v devadesátých letech.³⁴ Další články z dílny vysokoškolského pracoviště se objevují v muzejním časopise až ve druhém deceniu nového století, zejména v souvislosti s výzkumem neolitického distribučního mikroregionu v okolí Studénky. V titulech těchto výstupů se ovšem v souladu s kolektivním charakterem badatelského směřování univerzitního ústavu objevují kromě V. Janáka vždy alespoň dva další autoři.³⁵ Další činnost pracoviště pak byla obřácena v poslední době především směrem ke dvěma projektům Ministerstva kultury ČR NAKI II bezprostředně souvisejícím s osídlením Slezska pohledem krajinné archeologie.³⁶ Zde stojí za zmínku monografie o historické krajině na pomezí Slezska a Moravy v pravěku,³⁷ z níž bude možno čerpat důležité informace právě pro zamýšlenou syntézu; to je ovšem monografie, která samozřejmě nevyšla v muzejním časopise. Druhý aktuální směr bádání Ústavu je spojen se Slezskem jen zprostředkovaně. Týká se neolitu na moravsko-českém pomezí a je v tuto chvíli koncentrován na výzkum fenoménu středoevropského významu – rondelu kultury s vypíchanou keramikou v Litomyšli – Nedošíně, který je možná nejstarším památkem svého druhu v oblasti labsko-oderské a v první čtvrtině 5. tisíciletí př. n. l. snad představoval klíčový bod jejího spojení se středním Podunajím.³⁸

Kromě těchto institucí působí v regionu Ostravské muzeum, které se badatelsky zaměřuje výhradně na užší Ostravsko (přesněji Ostravu a integrované obce) a Národní památkový ústav, ÚOP Ostrava, jež v posledních letech těží z archeologických výzkumů lokalit montánní povahy, památkově chráněných objektů a záchranných výzkumů v centru Ostravy. Jeho pracovníci se podíleli na více kolektivních monografiích a sbornících,³⁹ a nepravidelně se objevují jejich

33 Ve výčtu pak věvodí díky delšímu působení v oboru Jiří Juchelka, který v ČSZM-B publikoval v letech 2017 a 2020. J. JUCHELKA, *Symbolika a rituální význam koně v pravěku s důrazem na období popelnicových polí a starší dobu železnou ve střední Evropě – 2. část*, ČSZM-B 66, 2017, s. 189–207; J. JUCHELKA, *Dokumentace demolované kabelové komory KK 4/OP/B v Opavě-Kateřinkách archeologickými metodami*, ČSZM-B 69, 2020, s. 264–269.

34 Vratislav JANÁK byl autorem čtyř příspěvků v ČSZM-B. V. JANÁK, *Severovýchodní vlivy v Horním Slezsku v časném a starém eneolitu*, ČSZM-B 40, 1991, s. 97–109; V. JANÁK – P. KOŮŘIL, *Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě*, ČSZM-B 40, 1991, s. 193–219; V. JANÁK, *Kdy „Pravěk Slezska“*, ČSZM-B 43, 1994, s. 193–210; V. JANÁK, *Osídlení vrchu „Štandl“ u Frýdku – Místku v posledním tisíciletí před změnou letopočtu*, ČSZM-B 44, 1995, s. 97–106.

35 Vratislav JANÁK – Peter KOVÁČIK – Aleš KNÁPEK – Kateřina PAPÁKOVÁ, *Neolitické sídliště v Pustějově*, ČSZM-B 63, 2014, s. 101–118; V. JANÁK – P. RATAJ, *Pravěká minulost Bruntálu a jeho horského okolí*, ČSZM-B 64, 2015, s. 1–20; Vratislav JANÁK – Kateřina PAPÁKOVÁ – Antonín PŘICHYSTAL – Peter KOVÁČIK – Aleš KNÁPEK – Petr RATAJ – Jan BOČEK – Andrea HOŘÍNKOVÁ, *Broušená a štípaná kamenná industrie z neolitického sídliště Pustějov–„Dolní Role“ v letech 2011–2012*, ČSZM-B 65, 2016, s. 201–222.

36 NAKI II DG18P02OVV017 Historická krajina na pomezí Slezska a Moravy a DG2002OVV008 Paměť krajiny moravských a slezských Sudet v ohrožení.

37 Vratislav JANÁK – Andrea HOŘÍNKOVÁ – Hana LAFKOVÁ – Antonín PŘICHYSTAL – Petr KOČÁR – Renata KOČÁROVÁ, *Historická krajina na pomezí Slezska a Moravy I (pravěk)*, Opava 2022.

38 Vratislav JANÁK – Jana NĚMCOVÁ – Pavel BURGERT – Mirosław FURMANEK – Pavel KEJVAL – Miroslav POPELKA – Antonín PŘICHYSTAL, *Zjišťovací výzkum na neolitickém sídlišti s rondelem v Litomyšli – Nedošíně*, in: *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí*, Plzeň 2021. (V tisku.)

39 Zejména díky projektu NAKI II DG2002OVV008 Paměť krajiny moravských a slezských Sudet v ohrožení.

příspěvky i na stránkách muzejního časopisu.⁴⁰ Zbyněk Moravec coby archeolog Ostravského muzea publikoval v ČSZM-B celkem pět článků v posledních jedenácti ročnících.⁴¹

I z tohoto jen stručného výčtu je na první pohled patrné, že již nastal čas, aby se nahromaděné poznatky přetavily v ucelený komplex informací, poskytující podklad k řešení chronického problému slezské archeologie – absence moderní syntézy pravěku Českého Slezska, tolik – a tak dlouho – očekávané a potřebné.

Je k tomu nepochybně k dispozici dostatečná pramenná základna vlastního slezského materiálu jak z moderních záchranných výzkumů, tak ze starších muzejních sbírek. Na stole leží také celkové zhodnocení pravěku Slezska, stále ještě aktuální, kterého lze využít jako makety syntézy. Z jeho rozsáhlé bibliografie lze v širokém záběru pro tento účel výhodně čerpat, i když některé důležité tituly z posledních deseti let v ní samozřejmě už nenajdeme. Dostatečně široká je i personální základna kvalifikovaných archeologů v regionu, i když samozřejmě každý není k syntetickému uvažování nadán stejnou měrou.

Na druhé straně vážek ovšem leží nedostatečná spolupráce institucí, a dokonce i některé osobní animozity – to zde rozebírat nechceme – a svým způsobem na to navazující nedostatek osobností, které by byly ochotny – a samozřejmě dostatečně disponovány – k tomu postavit se do čela potřebného tvůrčího kolektivu. Nermalou překážkou – necháme-li už stranou obvyklé problémy materiální a finanční, jimiž si můžeme být jisti – se může ukázat i zaneprázdnění většiny zdejších archeologů neustálými záchrannými výzkumy a dohledy.

Je ovšem nesporné, že dnes, více než půl století po prvním pokusu Jislovu, který mu nebylo dáno dovést k zdárnému konci, více než tři desítky let poté, co byl význam syntézy jako prvořadého dezideráta podtržen ve výše zmiňovaném bilančním a koncepčním článku V. Janáka a P. Kouřila z roku 1991, a více než deset let po vydání celkového moderního přehledu pravěkých dějin Slezska, je k tvorbě syntetické práce, která by se mohla důstojně postavit po bok základním archeologickým syntézám Čech a Moravy, opravdu nejvyšší čas, za pět minut dvanáct.

V souvislosti s tématem tohoto článku si musíme položit na závěr ještě jednu otázku. Jaká by měla být v žádaném procesu tvorby syntézy úloha muzejního časopisu? Vrátit situaci zpět do časů Jislových, kdy byl muzejní časopis v prvních dvou desetiletích své existence skutečně hlavní platformou archeologie českého Poodří, v žádném případě nelze. Dnešní stav poznání a publikační základna archeologie českých zemí jsou již diametrálně odlišné od padesátých a šedesátých let minulého století. Publikačních možností je mnohem více, zejména pro články, které se třeba i opírají o místní materiál, ale hranice regionu, příp. i hranice státu svým záběrem přesahují. Nehledě k hlavním časopisům s bibliometrickými („impaktovými“) aspiracemi má svou vlastní publikační základnu v podobě specializovaného, třeba jen recenzovaného (tedy neimpaktovaného) čistě archeologického časopisu, i řada větších regionů, objevují se i periodika se zvláštní tematickou orientací, na druhé straně stará tradice muzejních a vlastivědných

40 Michal ZEŽULA, *K životnímu a pracovnímu jubileu Vlasty Šikulové*, ČSZM-B 62, 2013, s. 101–106; František KOLÁŘ – Andrea KOŽUŠŇÍKOVÁ – Dalibor PRIX – Romana ROSOVÁ, *Kostel sv. Jiří v Lubojatech ve světle nejvšších průzkumů*, ČSZM-B 62, 2013, s. 135–170; Pavla SKALICKÁ – Barbara MARETHOVÁ, *Středověká dřevohliněná zástavba domovního bloku – předběžné shrnutí výsledků předstihového výzkumu v prostoru bývalé Radniční ulice v Opavě*, ČSZM-B 62, 2013, s. 253–271; Jiří KAREL – Marek KIECŇ, *Archeologický výzkum náměstí Míru a Radniční ulice v Rýmařově*, ČSZM-B 64, 2015, s. 201–216.

41 Michal ŽIVNÝ – Zbyněk MORAVEC – Vendula UHROVÁ, *Hřbitov okolo kaple sv. Lukáše v Ostravě – archeologicko-antropologická analýza*, ČSZM-B 60, 2011, s. 113–126; Zbyněk MORAVEC, *Odpadní jímka z ulice 28. října v Ostravě*, ČSZM-B 62, 2013, s. 199–208; Z. MORAVEC, *Středověké hrací kostky z Moravské Ostravy*, ČSZM-B 64, 2015, s. 83–86; Z. MORAVEC, *Náhodný nález kopí z doby bronzové v Kyjovicích, okr. Opava*, ČSZM-B 67, 2018, s. 267–285; Z. MORAVEC, *Kachel s motivem korunované Assumpty a Ježíška z Ostravy*, ČSZM-B 70, 2021, s. 24–31.

časopisů jako platformy regionální archeologické publikace není ještě zdaleka zapomenuta. ČSZM patří do této poslední kategorie. Není časopisem *čistě archeologickým a nikdy nebyl ani tak zamýšlen. Jde o obvyklý muzejní časopis*,⁴² který přináší příspěvky řady vědních oborů v muzeu pěstovaných, a tak tomu bude i nadále. Při současně široké nabídce možností zveřejňování badatelských výsledků se můžeme pokusit o jediné – rozšířit co možná nejvíce relevantními, především heuristickými články ukotvenými v regionu, archeologickou část časopisu, a tak v něm získat alespoň v tomto ohledu důležitou základnu informací pro vzájemnou komunikaci slezských archeologů. Už i jen to by bylo pro zdejší archeologii úspěchem a podstatným krokem kupředu.

Poválečný vývoj archeologie v českém Slezsku má tři základní úseky. V prvním proběhla poválečná obnova a byly položeny základy nového rozvoje. Končí kolem roku 1970. V sedmdesátých a osmdesátých letech byla předcházející situace udržována. Třetí období začalo v devadesátých letech 20. století a stále trvá. Příznačný je pro ně návrat k vizi L. Jisla v nové podobě. S postavou L. Jisla je neodmyslitelně spojen první úsek počínaje jeho pobytem v Opavě (1947–1956). Prakticky sám realizoval poválečnou obnovu (revindikace archeologického pracoviště muzea; obnovení sbírkového fondu, poškozeného válečnými událostmi, v moderní podobě – proškolené technické síly, depozitář, katalog, kresebná a fotografická dokumentace; doplnění a modernizace archivu náleзовých zpráv). V širším pohledu obnovení a organizace terénního výzkumu, odborné publikace i populárně naučné činnosti (Expozitura Archeologického ústavu ČSAV; archeologická expozice). V roce 1956 odešel do pražského ústředí Archeologického ústavu, ale až do své předčasné smrti (1969) zůstával rozhodující postavou archeologie Českého Slezska. Její profesionalizace a všestranné spojení se zbytkem českých zemí, i etnické (před rokem 1945 byli klíčovou složkou němečtí amatérští badatelé) je rovněž jeho dílem. Jednotící ideou Jislovy činnosti je představa Slezska jako třetí základní části českých zemí s autonomním archeologickým vývojem. Je možno jej poznávat výzkumem organizovaným z jednoho centra a svým způsobem totéž platí i o publikaci. Klíčová je syntéza slezského pravěku – Jislova intenzivní činnost v padesátých a šedesátých letech k ní záměrně spěje. Smrt mu však zabránila v realizaci. V archivu muzea po něm zbyl jen rozsáhlý seznam lokalit s patřičnou literaturou, později bohužel málo využívaný a dnes již samozřejmě dosti antikvovaný. Semdesátá a osmdesátá léta znamenají setrvávání na dosaženém. Personální a kapacitní stav v zásadě stagnoval, podobně úroveň poznání (nežádoucí spojování se severní Moravou), jehož inovace většinou plynuly zvnějšku. Větší akce v regionu (s výjimkou výzkumu slovanského hradiska v Chotěbuzi-Podoboře) neprobíhaly. Většina kapacit šla na výzkum ve Hlinsku, tedy jednoznačně mimo Slezsko. V mezích možností nescházely záchranné výzkumy ani publikace, ale nepokryly zdaleka vše, byly akcidentní, nesystémové. Jislovy ideje jednotné organizace a moderní archeologické syntézy pravěkých dějin Slezska se zdály zapomenuty. Třetí úsek, probíhající od devadesátých let, je však snahou o jejich nové naplnění. Slezská archeologie se dočkala kvantitativního i kvalitativního vzestupu v mnoha ohledech (masivní nárůst terénních výzkumů, nyní plně pokrývajících potřebu; několikanásobné zvětšení personálních kapacit v centru i v krajských muzeích; doplnění opavské institucionální základny do nezbytné podoby třetího centra (archeologická pracoviště zemského muzea, Archeologického ústavu AV ČR Brno, Národního památkového ústavu (založeno 1993) i vysokoškolské – Ústav archeologie Slezské univerzity (založen 1995); znásobení pramenného fondu a samozřejmost archeologické autonomie Poodří; dosud nejintenzivnější publikační činnost vůbec, včetně publikace

42 To je patrné na prvním pohled i z bibliografických odkazů mimo text, pod čarou, v české archeologické obci dnes již takřka zapomenutého.

makety syntézy. Překážkou dalšího rozvoje je však především nedostatečná spolupráce archeologických institucí, přetížení většiny archeologů v regionu záchrannými výzkumy, a především stále absence moderní syntézy. Podstatné je také, že Slezsko nemá vlastní archeologický časopis. Časopis Slezského zemského muzea jej nemůže nahradit; situace je dnes jiná než za časů Jislových. Mohl by se však stát alespoň heuristickou platformou regionálního bádání.

Bibliografie 1951–2023

1951

1. Bohuslav KLÍMA, *Mesolitická industrie na Kylešovském kopci v Opavě*, ČSM-B 1, 1951, s. 2–17.
2. František PAPOUŠEK, *Nález pražských grošů v Městě Albrechticích u Krnova*, ČSM-B 1, 1951, s. 59.

1952

3. Lumír JISL, *Nálezy vypíchané keramiky ve Slezsku*, ČSM-B 2, 1952, s. 1–5.
4. Lumír JISL, *Slovanské mohylové pohřebiště ve Stěbořicích, okr. Opava*, ČSM-B 2, 1952, s. 6–19.
5. Jan JELÍNEK, *Slovanský kostrový materiál ze Stěbořic u Opavy*, ČSM-B 2, 1952, s. 20–28.
6. František PAPOUŠEK, *Nález mincí v Opavě*, ČSM-B 2, 1952, s. 28–31.
7. Lumír JISL, *Slovanský kmen Holasiců ve světle archeologických nálezů*, ČSM-B 2, 1952, s. 33–64.

1953

8. Adolf TUREK – Lumír JISL, *Ostravsko za česko-uherské války ve světle písemných pramenů i archeologických nálezů*, ČSM-B 3, 1953, s. 1–24.

1955

9. Bohuslav KLÍMA, *Výsledky archeologického výzkumu na tábořišti lovců mamutů v Petřkovicích, okr. Ostrava v roce 1952–1953*, ČSM-B 4, 1955, s. 1–35.
10. Lumír JISL, *Záchranný výzkum eneolitických jam z Holasovic a Opavy roku 1953*, ČSM-B 4, 1955, s. 36–43.
11. Lumír JISL, *Výzkum slovanských mohyl ve Stěbořicích*, ČSM-B 4, 1955, s. 65–80.

1956

12. Pavel RADOMĚRSKÝ, *Poklad komárovský*, ČSM-B 5, 1956, s. 1–10.
13. Jaroslav KRÁL, *Nález středověké keramiky v Opavě*, ČSM-B 5, 1956, s. 11–25.
14. Jaroslav KRÁL, *Bronzový depot v Kopřivnici (okr. Ostrava)*, ČSM-B 5, 1956, s. 26–30.

1957

15. Jiří PAVELČÍK, *Sídliště lidu s nálevkovitými poháry a s keramikou větřovského typu u Brumovic*, ČSM-B 6, 1957, s. 105–116.
16. Josef SKUTIL, *Sobotecký nález v Olomouci*, ČSM-B 6, 1957, s. 116–117.

1958

17. Jiří PAVELČÍK, *Několik poznámek k poznání kanelované keramiky na Moravě a ve Slezsku*, ČSM-B 7, 1958, s. 89–109.

1959

18. Jaroslav KRÁL, *Slovanská osada z 9. století v Úvalně, okr. Krnov*, ČSM-B 8, 1959, s. 82–100.

1960

19. Marian GUMOWSKI, *Římské mince ve Slezsku*, ČSM-B 9, 1960, s. 1–15, s. 91–108.
20. Jiří PAVELČÍK, *Nález Hallstattských plodin v Úvalně (okr. Bruntál)*, ČSM-B 9, 1960, s. 16–22.
21. Jaroslav KRÁL, *Žárový hrob č. 5 z Vávrovic, okr. Opava*, ČSM-B 9, 1960, s. 69–73.

1961

22. Vlasta ŠIKULOVÁ, *K otázce rybolovu v mladší době kamenné*, ČSM-B, 10, 1961, s. 1–18.
23. Jaroslav KRÁL, *Opavské středověké nálezy II.*, ČSM-B, 10, 1961, s. 19–35.

1962

24. Emanuel OPRAVIL, *Dřeviny z archeologického výzkumu v Opavě – Kateřinkách*, ČSM-B, 11, 1962, s. 34–40.
25. Jiří PAVELČÍK, *Nález jámy z okruhu malované keramiky u Kobeřic (okr. Opava)*, ČSM-B, 11, 1962, s. 41–43.
26. Boris NOVOTNÝ, *Výzkum slovanského hradiska v Opavě – Kylešovicích*, ČSM-B 11, 1962, s. 65–80.
27. Viktor KARGER, *K nálezu miniaturního římského hmoždíře v Zamarsku u Cieszyna*, ČSM-B, 11, 1962, s. 130–131.

1963

28. Jiří PAVELČÍK, *Eneolitické a starobronzové sídliště u Brumovic*, ČSM-B 12, 1963, s. 1–17.

1964

29. Jaroslav KRÁL, *Středověké nálezy v Ostravě*, ČSM-B 13, 1964, s. 1–8.
30. Karel ČERNOHORSKÝ, *Pozoruhodný nález válcovitého poháru v Opavě*, ČSM-B 13, 1964, s. 118–126.
31. Vlasta ŠIKULOVÁ, *Římské mince z Travné na Jesenicku a ze Slezské Ostravy*, ČSM-B 13, 1964, s. 191–192.

1965

32. Lumír JISL, *Žárové pohřebiště lidu popelnicových polí v Úvalně u Krnova*, ČSM-B 14, 1965, s. 7–20.

1966

33. Vlasta ŠIKULOVÁ, *Nejstarší opavská studna*, ČSM-B 13, 1966, s. 3–12.

1967

- 34. Lumír JISL, *Hromadné nálezy kovových předmětů na Kotouči u Štramberka*, ČSM-B 16, 1967, s. 14–36.
- 35. Eustach BITTNER, (rec.) *M. Haisig, Mince ve Slezsku do poloviny 18. století*, ČSM-B 16, 1967, s. 190–191.

1968

- 36. Lumír JISL, *Púchovská kultura a otázky dalšího osídlení Moravské brány*, ČSM-B 17, 1968, s. 1–23.
- 37. Jaroslav BAKALA, (rec.) *Jiří Kejř, Počátky města Krnova*, ČSM-B 17, 1968, s. 189–190.

1969

- 38. Lumír JISL, *Sídlště volutové keramiky na Ostravsku*, ČSM-B 18, 1969, s. 3–8.
- 39. Lumír JISL, *Kamenné nástroje a zbraně z území bývalého okr. Bílovec*, ČSM-B 18, 1969, s. 97–106.
- 40. Vlastimila ČECHOVÁ, *Příspěvek k nejstaršímu vývoji města Opavy*, ČSM-B 18, 1969, s. 191–192.
- 41. Jaroslav KRÁL, (rec.) *Vladimír Nekuda – Květa Reichertová, Středověká keramika v Čechách a na Moravě*, ČSM-B 18, 1969, s. 83–85.

1970

- 42. Lumír JISL, *Pohřebiště lidu popelnicových polí ve Slavkově, okr. Opava*, ČSM-B 19, 1970, s. 19–20.
- 43. Jaroslav BAKALA, *Lumír Jisl a vědecké bádání ve Slezsku*, ČSM-B 19, 1970, s. 1–8.

1971

- 44. Lumír JISL, *Poznámky k poznání paleolitu ve Slezsku*, ČSM-B 20, 1971, s. 1–9.
- 45. Lumír JISL – Zdenka NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ, *Addenda et corrigenda k soupisu antických mincí ve Slezsku*, ČSM-B 20, 1971, s. 42–59.
- 46. Jiří PAVELČÍK, (rec.) *T. Wiślański, The neolithic in Poland*, ČSM-B, 10, 1971, s. 186–187.

1972

- 47. Jiří PAVELČÍK, *Mladobronzové a laténské sídliště u Kopřivnice*, ČSM-B 21, 1972, s. 147–160.
- 48. Jiří PAVELČÍK, (rec.) *Włodzimierz Wojciechowski, Zagadnienie chronologii relatywnej kultur młodszej epoki kamienia na Dolnym Śląsku na tle środkowoeuropejskiej systematyki neolitu*, ČSM-B 21, J. 1972, s. 97–98.

1974

- 49. Vladimír GOŠ – Jiří KAREL – Jaromír NOVÁK, *Zaniklé středověké sídliště v Rýmařově*, ČSM-B 23, 1974, s. 110–120.

1975

- 50. Vladimír SCHEUFLER, *Novověké nálezy z Bruntálu a bruntálské hrnčířství nové doby*, ČSM-B 24, 1975, s. 32–42.
- 51. Vladimír GOŠ – Jiří KAREL – Jaromír NOVÁK, *Nadzemní objekt 14. – 15. století v Rýmařově – Hrádku*, ČSM-B 24, 1975, s. 97–105.
- 52. Vladimír GOŠ, (rec.) Lea Wiegandová (ed.), *Archeologický sborník, věnováno památce Lumíra Jisla*, ČSM-B 24, 1975, s. 184–185.

1977

- 53. Jaroslav KRÁL, *Opavský nález cínového víka*, ČSM-B 26, 1977, s. 188–189.

1979

- 54. Barbara POLOCZKOWÁ, *Bibliografie prací Wiktora Kargera (II)*, ČSM-B 27, 1979, s. 95.

1981

- 55. Eustach BITTNER, *Nález moravských denárů z 13. století ve Stěbořicích*, okres Opava, ČSM-B 30, 1981, s. 78–80.
- 56. Jaromír NOVÁK – Jiří KAREL, *Pozůstatky rýžování zlata z 13. století v Rýmařově*, ČSM-B 30, 1981, s. 215–226.
- 57. Vladimír GOŠ, *Vodní tvrz v Jeseníku*, ČSM-B 30, 1981, s. 227–246.

1983

- 58. Pavel KOUŘIL – Rudolf ŽÁČEK, *Středověký hrádek na katastru obce Lubina, okres Nový Jičín*, ČSM-B 32, 1983, s. 259–283.
- 59. Jiří PAVELČÍK, *Etnografie a prehistorie*, ČSM-B 31, 1982, s. 92–93.

1984

- 60. Vladimír GOŠ, *Sídlištní objekty slovanské osady v Mohelnici*, ČSM-B 33, 1984, s. 221–252.
- 61. Jaroslav BAKALA, (rec.) P. J., *K utváření raně středověké Moravy (Olomouc a historické Olomoucko v 9. až počátku 13. století)*, ČSM-B 33, 1984, s. 89–90.

1985

- 62. Pavel KOUŘIL – Miroslav PLAČEK, *Hrad Luginsland a jeho úloha v kolonizaci Krnovska*, ČSM-B 34, 1985, s. 114–127.
- 63. Dana SVOBODOVÁ, *Nález mincí v Krnově, okr. Bruntál*, ČSM-B 34, 1985, s. 128–150.
- 64. Pavel KOUŘIL – Miroslav PLAČEK, *Dvě neznámé drobně středověké fortifikace na Bruntálsku*, ČSM-B 34, 1985, s. 193–200.

1986

- 65. Zdeněk BRACHTL – Jiří DOHNAL, *Středověké tvrziště v Heřmanovicích, okr. Bruntál*, ČSM-B 35, 1986, s. 30–39.
- 66. Pavel KOUŘIL – Rudolf ŽÁČEK, *Drobná středověká opevnění v Pobeskydí a otázka jejich klasifikace*, ČSM-B 35, 1986, s. 97–138.

1987

- 67. Pavel KOUŘIL – Miroslav PLAČEK, *Zbytky hradu v Moravském Berouně, okr. Bruntál*, ČSM-B 36, 1987, s. 41–45.
- 68. Jaroslav BAKALA, (rec.) *Pavel Bolina, K problematice kolonizace a počátků hradů na severovýchodní Moravě ve 13. století. Československý časopis historický, XXXIV, 1986, s. 565–584*, ČSM-B, 1987, s. 189–190.

1988

- 69. Pavel KOUŘIL – Miroslav PLAČEK, *Edelštejn a Leuchtenštejn, dva hrady u Zlatých Hor*, ČSM-B, 37, 1988, s. 29–35.
- 70. Pavel KOUŘIL – Miroslav PLAČEK, *Vznik, vývoj a funkce čtyř hradů v okolí Vrbna pod Pradědem (okr. Bruntál)*, ČSM-B 37, 1988, s. 241–251.

1989

- 71. Pavel KOUŘIL – Jiří PAVELČÍK, *Pravěké a časně historické osady z Opavy – Palhance I.*, ČSM-B 38, 1989, s. 133–147.
- 72. Pavel KOUŘIL – Jiří PAVELČÍK, *Pravěké a časně historické osady z Opavy – Palhance II.*, ČSM-B 38, 1989, s. 208–216.
- 73. Jiří PAVELČÍK, (rec.) *Włodzimierz Wojciechowski, Periodyzacja młodszych kultur naddunajskich na Górnym Śląsku w świetle badań w Mochowie*, ČSM-B 38, 1989, s. 277–283.

1990

- 74. Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX, *Kostel sv. Jiří v Pelhřimovech, okr. Bruntál*, ČSM-B 40, 1990, s. 1–8.
- 75. Jiří PAVELČÍK, *Těžba a zpracování kamene na výšinné eneolitické osadě u Hlinska u Lipníku n. Bečvou*, ČSM-B 39, 1990, s. 97–105.
- 76. Vít DOHNAL, *Románská budova východně od tzv. Přemyslovského paláce v Olomouci*, ČSM-B 39, 1990, s. 193–207.
- 77. Pavel KOUŘIL, *Polsko-česká konference o slovanském osídlení Horního Slezska*, ČSM-B 39, 1990, s. 274–275.

1991

- 78. Vlasta ŠIKULOVÁ, *Polévaná konvice, v níž byl uložen poklad brakteátů v Rešově, okr. Bruntál*, ČSZM-B 40, 1991, s. 9–13.
- 79. Vítězslav JANÁK, *Severovýchodní vlivy v Horním Slezsku v časném a starém enolitu*, ČSZM-B 40, 1991, s. 97–109.
- 80. Vítězslav JANÁK – Pavel KOUŘIL, *Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě*, ČSZM-B 40, 1991, s. 193–219.
- 81. Vít DOHNAL, *Slovanská pohřebiště na Olomoucku*, ČSZM-B, 40, 1991, s. 220–246.

1992

- 82. Vladimír GOŠ, – Jiří KAREL, *Středověká zlatnická dílna v Rýmařově*, ČSZM-B 41, 1992, s. 1–6.
- 83. Vladimír GOŠ, *Počátky hradu Úsova*, ČSZM-B 41, 1992, s. 103–107.
- 84. Zdeněk BRACHTL – Jiří DOHNAL, *Středověké objekty na Masarykově náměstí v Jeseníku*, ČSZM-B 41, 1992, s. 119–124.

85. Pavel KOUŘIL, *Hrad Šostýn a jeho archeologický výzkum*, ČSZM-B 41, 1992, s. 196–199.
86. Jiří PAVELČÍK, *Příspěvek k absolutnímu datování osady lidu s kanelovanou keramikou v Hlinsku u Lipníka nad Bečvou*, ČSZM-B 41, 1992, s. 193–195.

1993

87. Vlasta ŠIKULOVÁ, *Vysvětlení ke středověkému prstenu z Holasovic (okr. Opava)*, ČSZM-B 42, 1993, s. 13–16.

1994

88. Vítězslav JANÁK, *Kdy „Pravěk Slezska“*, ČSZM-B 43, 1994, s. 193–210.

1995

89. Vítězslav JANÁK, *Osídlení vrchu Štandl u Frýdku-Místku v posledním tisíciletí před změnou letopočtu*, ČSZM-B 44, 1995, s. 97–106.
90. Zdena MĚCHUROVÁ, *Výrobky z kosti z hradu na Landeku u Ostravy*, ČSZM-B, 44, 1995, s. 193–197.

1997

91. Jiří KOHOUTEK, *2. etapa archeologického výzkumu hradu Sovinec*, ČSZM-B 46, 1997, s. 12–25.

1998

92. Vít DOHNAL, *K otázce propojení Moravy s Čechami a Slezskem v raném středověku*, ČSZM-B 47, 1998, s. 1–22.
93. Stanislav STUHLÍK, *Odešel Josef Poulik*, ČSZM-B, 47, 1998, s. 191–192.

2001

94. Martin ČAPSKÝ, (rec.) Pavel Kouřil – Dalibor Prix – Martin Wihoda, *Hrady českého Slezska*, ČSZM-B, 50, 2001, s. 94–95.

2003

95. Vít DOHNAL, *K archeologickým rozdílnostem střední a východní Moravy v raném středověku*, ČSZM-B 52, 2003, s. 1–13.

2004

96. Miriam NÝVLTOVÁ-FIŠÁKOVÁ, *Zvířecí kosti ze středověkých jámek v Opavě*, ČSZM-B, 53, 2004, s. 1–17.

2006

97. Jiří JUCHELKA, *Sídlištní objekt ve Vávrovicích (okr. Opava). Příspěvek k problematice malované keramiky Lužické kultury v českém Slezsku*, ČSZM-B 55, 2006, s. 1–5.
98. Markéta TYMONOVÁ, *Výzkum slovanského kostrového mohylníku ve Stěbořicích a archeologické nálezy na jeho katastru*, ČSZM-B 55, 2006, s. 6–23.
99. Jiří JUCHELKA, *Souhrn lokalit s nálezy bronzových předmětů kultury lidu lužických popelnicových polí v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě*, ČSZM-B 55, 2006, s. 193–204.

2009

- 100. Jiří JUCHELKA, *K sociální struktuře společnosti závěru doby bronzové a počátku doby železné ve Slezsku*, ČSZM-B 58, 2009, s. 193–205.
- 101. Pavel KOUŘIL, *Hrad Javorník: březen 1428 – září 1434 (Příspěvek k poznání hmotné kultury doby husitské ve Slezsku)*, ČSZM-B 58, 2009, s. 221–235.

2010

- 102. Jiří JUCHELKA, *Nové nálezy laténské kultury na Opavsku*, ČSZM-B 59, 2010, s. 107–115.
- 103. Věra ČULÍKOVÁ, *Pozdně středověké odpadní jímky na Drůbežím trhu v Opavě: pepř, kmín, cibule, černucha a další rostliny (archeologický výzkum v r. 2005)*, ČSZM-B 60, 2010, s. 1–46.

2011

- 104. Michal ŽIVNÝ – Zbyněk MORAVEC – Vendula UHROVÁ, *Hřbitov okolo kaple sv. Lukáše v Ostravě – archeologicko-antropologická analýza*, ČSZM-B 50, 2011, s. 113–126.

2013

- 105. Hana DEHNEROVÁ – Pavel ŠLÉZAR, *Archeologický výzkum na východním předhradí státního zámku Jánský Vrch*, ČSZM-B 62, 2013, s. 115–128.
- 106. Jindřich HLAS, *Lengyelský hrob v Holasovicích*, ČSZM-B 62, 2013, s. 129–134.
- 107. František KOLÁŘ – Andrea KOŽUSZNIKOVÁ – Dalibor PRIX – Romana ROSOVÁ, *Kostel sv. Jiří v Lubojatech ve světle novějších průzkumů*, ČSZM-B 62, 2013, s. 135–170.
- 108. Irena LOSKOTOVÁ, *Hra v koule ve středověkém Brně*, ČSZM-B 62, 2013, s. 179–184.
- 109. Zdena MĚCHUROVÁ, *Drobné středověké a novověké nálezy z Ostravy ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě*, ČSZM-B 62, 2013, s. 185–198.
- 110. Zbyněk MORAVEC, *Odpadní jímka z ulice 28. října v Ostravě*, ČSZM-B 62, 2013, s. 199–208.
- 111. Jaroslav PEŠKA, *Osada nositelů kultury kulovitých amfor z Bystročic nedaleko Olomouce*, ČSZM, série B 62, 2013, s. 213–230.
- 112. Rudolf PROCHÁZKA – Martin HLOŽEK, *Opavský džbán v Brně? K otázce počátků vrcholně středověké glazované keramiky*, ČSZM-B 62, 2013, s. 231–244.
- 113. Pavla SKALICKÁ, *Lengyelský hrob z Velkých Hoštic*, ČSZM-B 62, 2013, s. 245–251.
- 114. Pavla SKALICKÁ – Barbara MARETHOVÁ, *Středověká dřevohliněná zástavba domovního bloku – předběžné shrnutí výsledků předstihového výzkumu v prostoru bývalé Radniční ulice v Opavě*, ČSZM-B 62, 2013, s. 253–271.
- 115. Josef UNGER, *Kontinuita či diskontinuita středo- a mladohradištních pohřebišť na Jižní Moravě*, ČSZM-B 62, 2013, s. 283–287.
- 116. Vendula VRÁNOVÁ – Jakub VRÁNA, *Shrnutí výsledků archeologického průzkumu studny z hradu Tepenec*, ČSZM-B 62, 2013, s. 289–299.
- 117. Michal ZEŽULA, *Hrncířská pec z Velkých Heraltic a její vztah k nejstaršímu horizontu středověké keramiky z Opavy*, ČSZM-B 62, 2013, s. 301–318.
- 118. Petr ŽÁKOVSKÝ, „...s tesákem aby žádný v městečku nechodil, pakli bude choditi, jdi na své právo“ aneb nález tesáku v pochvě z Opavy, ČSZM-B 62, 2013, s. 319–338.

119. Romana ROSOVÁ, (rec.) *Kateřina Vojkůvková – Michal Zezula, Předměty vyprávějí*, ČSZM-B 62, 2013, s. 92–93.

2014

120. Vítězslav JANÁK – Peter KOVÁČIK – Aleš KNÁPEK – Kateřina PAPÁKOVÁ, Neolitické sídliště v Pustějově, ČSZM, série B, 63, 2014, s. 101–118.
121. Pavel SOLNICKÝ, (rec.) Pavel Kouřil – Markéta Tymonová, Slovanský kostrový mohylník ve Stěbořicích, ČSZM-B 63, 2014, s. 290–291.

2015

122. Vítězslav JANÁK – Petr RATAJ, *Pravěká minulost Bruntálu a jeho horského okolí*, ČSZM-B 64, 2015, s. 1–20.
123. Zbyněk MORAVEC, *Středověké hrací kostky z Moravské Ostravy*, ČSZM-B 64, 2015, s. 83–86.
124. Jiří KAREL – Marek KIECOŇ, *Archeologický výzkum náměstí Míru a Radniční ulice v Rýmařově*, ČSZM-B 64, 2015, s. 201–216.

2016

125. Hana KARTOUSOVÁ, *Středověké a raně novověké hračky a součásti her v archeologické podsbírce Slezského zemského muzea*, ČSZM-B 65, 2016, s. 1–12.
126. Hana MALÍKOVÁ (KARTOUSOVÁ) – Pavla SKALICKÁ, *K datování hospodářské stavby z areálu dominikánského kláštera v Opavě*, ČSZM-B 65, 2016, s. 223–236.
127. Vítězslav JANÁK – Kateřina PAPÁKOVÁ – Antonín PŘICHYSTAL – Peter KOVÁČIK – Aleš KNÁPEK – Petr RATAJ – Jan BOČEK – Andrea HOŘÍNKOVÁ, *Broušená a štípaná kamenná industrie z neolitického sídliště Pustějov – „Dolní Role“ v letech 2011–2012*, ČSZM-B 65, 2016, s. 201–222.
128. Klára MEZIHORÁKOVÁ, (rec.) František Kolář – Dalibor Prix – Michal Zezula (eds.), *Krnov – historie, archeologie*, ČSZM-B 65, 2016, s. 290–291.

2017

129. Jiří JUCHELKA, *Symbolika a rituální význam koně v pravěku s důrazem na období popelnicových polí a starší dobu železnou ve střední Evropě – 1. část*, ČSZM-B 46, 2017, s. 85–102.
130. Jiří JUCHELKA, *Symbolika a rituální význam koně v pravěku s důrazem na období popelnicových polí a starší dobu železnou ve střední Evropě – 2. část*, ČSZM-B 46, 2017, s. 189–207.

2018

131. Zbyněk MORAVEC, *Náhodný nález kopí z doby bronzové v Kyjovicích, okr. Opava*, ČSZM-B 67, 2018, s. 267–285.

2019

132. Miroslav DAŇHEL – Milan PASTRŇÁK, *Římská mince z Václavovic*, ČSZM-B 68, 2019, s. 69–72.
133. Kateřina VAĐUROVÁ, *Středověké skleněné kroužky z Opavy*, ČSZM-B 68, 2019, s. 1–10.

2020

- 134. Soňa KRÁLOVÁ, *Nové nálezy součástí rytířského opasku v archeologické sbírce SZM, ČSZM-B 68, 2020, s. 270–277.*
- 135. Jiří JUCHELKA, *Dokumentace demolované kabelové komory KK 4/OP/B v Opavě-Kateřinkách archeologickými metodami, ČSZM-B 68, 2020, s. 264–269.*
- 136. Kateřina VAĐUROVÁ, *Benátský „pohár“ a další skleněné nálezy z hradu Sovince, ČSZM-B 68, 2020, s. 197–206.*

2021

- 137. Jiří JUCHELKA, *Výsledky interdisciplinárního výzkumu ostatků vojáků z 2. světové války z katastrů Dobroslavic a Bobrovníků, ČSZM-B 70, 2021, s. 57–82.*
- 138. Pavel ŽUREK, *Geneze sakrálních památek v Horním Údolí, ČSZM-B 70, 2021, s. 147–166.*
- 139. Soňa KRÁLOVÁ, *Archeologické nálezy z areálu Opavského hradu I., ČSZM-B 70, 2021, s. 120–146.*
- 140. Denisa HRADÍLOVÁ, *Akvamanile ve sbírce Slezského zemského muzea, ČSZM-B 70, 2021, s. 110–119.*
- 141. Zbyněk MORAVEC, *Kachel s motivem korunované Assumpty a Ježíška z Ostravy, ČSZM-B 70, 2021, s. 24–31.*
- 142. Soňa KRÁLOVÁ – Kateřina VAĐUROVÁ, *Středověké a novověké sklo z Dominikánského kláštera v Opavě, ČSZM-B 70, 2021, s. 1–23.*
- 143. Jiří JUCHELKA, *Několik poznámek k užití, limitům a možnostem některých nedestruktivních archeologických metod při výzkumu, studiu a poznání změn v krajině Českého Slezska, ČSZM-B 70, 2021, s. 226–234.*

2022

- 144. Jiří JUCHELKA, *Výsledky interdisciplinárního výzkumu ostatků vojáků z 2. světové války z katastrů Dobroslavic a Bobrovníků (okres Opava), ČSZM-B 71, s. 57–82.*

2023

- 145. Jiří JUCHELKA – Ondřej KLÁPA – David GALIA – Marek PIETONĚ – Tomáš PETR, *Stručné shrnutí stavu a výsledků nedestruktivního archeologického průzkumu spojeného s mapováním lokalit 2. světové války v Českém Slezsku, ČSZM-B 72, 2023, s. 22–37.*
- 146. Jiří JUCHELKA, *Analýzy středověkých a raně novověkých kovových hřebíků z výzkumu Müllerova domu v Opavě a jejich porovnání s obdobnými nálezy ze soudobých hradních komplexů Českého Slezska, ČSZM-B 72, 2023, s. 176–201.*

Poznámka: Dnešní *Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické* (zkráceně ČSZM-B) začal vycházet v červenci 1951 původně pod plným názvem *Časopis Slezského musea – Acta musei Silesiae, Serie B – Historia*, od konce padesátých let byl název upraven na *Časopis Slezského musea – Acta Musei Silesiae vědy společenské – scientiae sociales* a písmen B z názvu vypadlo, v průběhu času se ale do titulu vrátilo, takže název zněl *Časopis Slezského muzea – Acta Musei Silesiae, série B – vědy historické*, v 80. letech 20. století již bez paralelního latinského označení, pouze jako *Časopis Slezského muzea, série B – vědy historické*. Jelikož změny názvů nemají vliv na podstatu časopisu, v bibliografii je pro období 1951–1991 užívání zkratky ČSM-B. Periodicita časopisu byla původně dvě čísla ročně, od

roku 1980 vycházely tři čísla ročně. Čísla v ročníku byla opatřena průběžným stránkováním, proto se v bibliografii jednotlivá čísla neuvádějí. Adjektivum *zemské* bylo do názvu časopisu vloženo ve shodě s úpravou názvu instituce v roce 1991 (Slezské zemské muzeum), čemuž odpovídá změna názvu i podoba zkratky užívané v bibliografii (ČSZM-B).

Mgr. Andrea Hořínková
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav archeologie
andrea.horinkova@fpf.slu.cz

doc. PhDr. Vratislav Janák, CSc.
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav archeologie
vratislav.janak@fpf.slu.cz

Mgr. Hana Lafková
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav archeologie
hana.lafkova@fpf.slu.cz

Mgr. Kateřina Papáková, Ph.D.
Archeologický ústav AV ČR, Brno – pracoviště Opava
papakova@arub.cz